
Н.П. ПАСМОР

**БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ**

2005

УДК 027.08:378.147
ББК 78.5
П 19

*Рекомендовано до друку радою факультету
бібліотекознавства та інформатики
Харківської державної академії культури
(Протокол №9 від 25.04.05 р.)*

Рецензенти:

Дмитренко Т.О. — доктор педагогічних наук, професор
Харківського Національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди,

Кушнарєнко Н.М. — доктор педагогічних наук, професор,
проректор Харківської державної академії культури

Пасмор Н.П.

**П19 Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи
студентів : Монографія. — К.: Кондор, 2005. — 104 с.**

ISBN 966-351-040-4

Висвітлено актуальні проблеми бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Розкрито вплив основних чинників на трансформацію функцій бібліотеки ВНЗ в умовах реформування вищої освіти та інформатизації суспільства. Проаналізовано сучасний рівень задоволення інформаційних потреб студентів навчальних закладів бібліотечними засобами. Визначено зміст і структуру документного, інформаційного та когнітивного складників діяльності бібліотек вищих навчальних закладів, яка базується на ефективному використанні комп'ютерних технологій, бібліотечних Web-сайтів та електронних баз даних.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, практичних працівників та всіх тих, хто цікавиться сучасними формами і методами бібліотечно-інформаційного забезпечення навчання.

УДК 027.08:378.147

ББК 78.5

ISBN 966-351-040-4

© Н.П.Пасмор, 2005

© Кондор, 2005

ЗМІСТ

Розділ 1. Засади бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.	3
1.1. Трансформація функцій вузівської бібліотеки в умовах реформування вищої освіти України	3
1.2. Самостійна робота студентів як об'єкт бібліотечно-інформаційного забезпечення.	14
1.3. Сучасний стан бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів	27
Розділ 2. Удосконалення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.....	33
2.1. Модель бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів	33
2.2. Документна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.....	43
2.3. Інформаційна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.....	55
2.4. Когнітивна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.....	73
Бібліографія.....	86
Список скорочень	101

Розділ 1

ЗАСАДИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1.1. Трансформація функцій вузівської бібліотеки в умовах реформування вищої освіти України

Важливою ознакою останніх років стало реформування системи підготовки висококваліфікованих національних фахівців. Тому розвиток вищої освіти в Україні має здійснюватися через підвищення якості, збереження традицій української вищої школи, інтеграцію у світову систему освіти, формування у студентів прагнення до оволодіння сукупністю знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Активне включення вузівської бібліотеки, як структурного підрозділу вищого навчального закладу, в процес самостійної роботи студентів зумовлює трансформацію її соціальних функцій відповідно до змін у зовнішньому середовищі.

Номенклатура та характер соціальних функцій бібліотеки вищого навчального закладу визначаються її належністю до специфічного соціального інституту, який виконує своєрідну соціально значущу функцію і залежить від місця бібліотеки в системі вищої освіти та профілю вищого навчального закладу, структурним підрозділом якого вона є. Вірне визначення функцій бібліотеки вищого навчального закладу може бути, на нашу думку, тим головним, на чому будується система бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

В умовах інформатизації освіти функції бібліотеки вищого навчального закладу підлягають трансформації динамічній зміні, перетворенню відповідно до змін у зовнішньому середовищі. Трансформація функцій бібліотек ВНЗ, пов'язана, перш за все, з реформуванням вищої освіти, що спонукає до визначення пріоритетів у їх діяльності.

Соціальні функції бібліотеки – одна з фундаментальних проблем бібліотекознавства. Їх вивченню присвятили свої

праці відомі вітчизняні й зарубіжні бібліотекознавці та бібліотекарі-практики. Однак і до цього часу питання залишається відкритим. Перш ніж розглядати зміст соціальної функції бібліотеки вищого навчального закладу, маємо уточнити саме поняття «функція», яке визначається не завжди однаково. Згідно із «Словником іншомовних слів» термін «функція» (від лат. *functio* – виконання, завершення) має таке значення: діяльність, обов'язок, робота, призначення. Виходячи з цього, діяльність бібліотеки ВНЗ можна умовно назвати «функціонуванням» (функціональною діяльністю). Постає питання визначення мети або цілей функціонування бібліотеки.

В різні часи автори відповідних публікацій розглядали функціональну проблематику. Це М.І. Акіліна, М.П. Васильченко, В.О. Ільганаєва, В.В. Скворцов, А.В. Соколов, Ю.М. Столяров, К.Т. Селіверстова, М.С. Слободяник, В.Р. Фірсов, І.М. Фрумін, Л.А. Шилов та ін. Аналіз основного кола публікацій з визначення соціальних функцій бібліотеки свідчить про розмаїття поглядів. Більшість фахівців розглядають соціальну функцію бібліотеки як роль, яку вона виконує як соціальний інститут по відношенню до суспільства. Крім того, соціальні функції бібліотек більшість дослідників поділяють на декілька груп. Наприклад, І.М. Фрумін називає їх загальними і специфічними, Ю.М. Столяров виділяє іманентні, сутнісні та інші функції, В.Р. Фірсов – основні і підлеглі, А.В. Соколов – сутнісні і прикладні, М.С. Слободяник – головні, основні і допоміжні. Останнім часом бібліотекознавці розпочали активний пошук єдиної сутнісної, онтологічної функції бібліотеки, в якості якої називається або інформаційна (В.В. Скворцов, М.І. Акіліна), або документально-комунікаційна (Ю.М. Столяров), або єдність документної, інформаційної, когнітивної і комунікаційної (М.С. Слободяник, В.О. Ільганаєва).

Найобґрунтованішою можна вважати думку Ю.М. Столярова про те, що бібліотека створюється зовнішнім середовищем для виконання своєї власної, лише їй притаманної функції. Сутнісна функція бібліотеки – документально-комунікаційна, зміст якої полягає у виявленні необхідного документа, його придбанні (назавжди або тимчасово), обробці, пошуку на замовлення користувачів, забезпеченні найбільш комфортних умов для його використання. Ця функція є сутнісною (онтологічною, зовнішньо-системною) для всіх типів та видів бібліотек, у тому числі й для бібліотек ВНЗ, які разом з іншими соціальними інститутами, що мають документні фонди, створюють систему документних

комунікацій, соціальне призначення якої – забезпечення комунікації між користувачем і документом.

Процеси, що здійснюються бібліотекою, як й іншими документними установами, є характеристикою, яка вирізняє її в системі установ, котрі мають спільний об'єкт діяльності – документ, але дії, що проводяться з ним в різних документно-комунікативних установах, є різними. Так, А.В. Соколов також вважає, що різним інформаційно-комунікативним системам притаманні одні й ті самі сутнісні соціальні функції. Відрізняються ж системи не за соціальним призначенням, а за змістом предмета праці, засобами та методами виконання одних і тих самих соціально значущих завдань. Тобто сутнісна соціальна функція – це функція, зумовлена сутністю бібліотеки як соціального інституту, змістом та особливостями організації її діяльності по забезпеченню системного зв'язку «документ–користувач».

Таким чином, бібліотека ВНЗ як представник бібліотечного соціального інституту виконує головну сутнісну функцію – документально-комунікаційну, яка відноситься до онтологічних функцій бібліотеки [3;4;108;141].

Крім головної соціальної функції – документально-комунікаційної, бібліотека ВНЗ виконує ряд загальних зовнішньосистемних функцій, які супроводжуються реалізацією внутрішньосистемних або технологічних функцій. Зовнішньосистемні – спрямовані на досягнення офіційної мети ВНЗ бібліотечними засобами, а внутрішньосистемні – на досягнення відповідного рівня бібліотечно-інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу як головної мети бібліотеки ВНЗ. До зовнішніх сутнісних функцій бібліотеки можна віднести інформаційну, комунікаційну, кумулятивну, меморіальну, навчальну, виховну (освітню), науково-допоміжну, а також соціокультурну, які сприяють забезпеченню навчально-виховного процесу та науково-дослідної діяльності ВНЗ. Ці функції доцільно диференціювати на загальні (онтологічні) і спеціальні (феноменологічні). Загальними можна вважати такі функції: інформаційну, комунікаційну, кумулятивну і меморіальну. Вони характерні для бібліотек усіх типів і видів. Спеціальні (феноменологічні) функції притаманні, на наш погляд, окремим типам і видам бібліотек.

Базуючись на даних принципів позиціях, проаналізуємо існуючі підходи до визначення їхнього змісту. Розглянемо перш

за все функції, які віднесено до загальних соціальних функцій бібліотеки: інформаційну, комунікаційну, кумулятивну і меморіальну. Ці функції можна кваліфікувати як зовнішньо системні, які виконуються через систему внутрішньосистемних функцій бібліотеки.

Досі існують певні розбіжності у визначенні загальних бібліотечних функцій. Зокрема, М.Я. Дворкіна, В.Г. Дригайло, В.Н. Волинець, Н.П. Пасмор одні й ті самі функції-дії іменують по-різному, поєднуючи дві функції в одну або розподіляючи одну функцію на дві самостійні [39;83]. Спробуємо об'єднати споріднені функції в групи за їх призначенням відповідно до послідовності основних бібліотечних процесів. Розглянемо групу бібліотечних функцій, які відносяться до комплектування та збереження бібліотечного фонду (БФ).

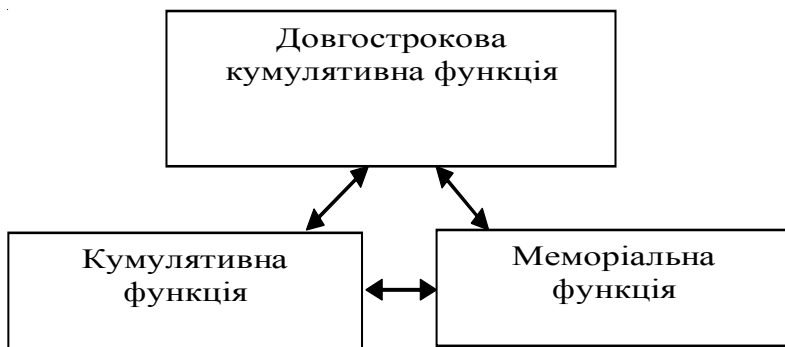

Рис. 1.1. *Взаємозв'язок функцій, пов'язаних з комплектуванням бібліотечного фонду*

Результати аналізу споріднених функцій – довгострокової кумулятивної, кумулятивної, меморіальної – довели певний зв'язок, який існує між кумулятивною та меморіальною функціями, а саме: оперативне комплектування бібліотечного фонду, яке сприяє надходженню до фондів бібліотеки документів, які мають високу цінність для викладачів і студентів; науковий підхід до формування БФ бібліотеки – це кваліфікована (проведена разом із фахівцями у галузі права) оцінка окремих джерел інформації, яка сприяє збереженню для нинішніх і майбутніх поколінь студентів кращих надбань людства з питань права, філософії, історії

тощо; науково обґрунтовані методики консервації та зберігання БФ бібліотеки, які забезпечують доступ користувачів до рідкісних рукописних книг, а також зберігання кращих сучасних документів.

За умов відсутності повноцінного фінансування комплектування бібліотечних фондів зростає роль кумулятивної функції, яка має забезпечити надходження до бібліотеки ВНЗ всіх документів, необхідних для задоволення інформаційних потреб її користувачів – студентів, аспірантів, науково-педагогічних працівників, науковців тощо. Слушною є ідея, сформульована в монографії «Основи управління бібліотекою вищого навчального закладу», згідно з якою окремі функції бібліотеки ВНЗ доцільно закріпити за окремими структурними підрозділами бібліотеки або кількома підрозділами, а контроль за їх виконанням покласти на керівництво бібліотеки. Саме на відділ комплектування бібліотеки покладається завдання здійснення наукового (профільного, планового, оперативного, цілеспрямованого та систематичного) комплектування і доукомплектування БФ на базі співпраці з кафедрами та іншими підрозділами ВНЗ, а також радою з комплектування БФ на основі зведеного тематико-типологічного плану комплектування; управління обсягом та якістю надходжень документів, їх рухом, обліком, вилученням, внутрішнім та міжнародним документообміном, довідковим апаратом, аналізом книгозабезпеченості студентів підручниками та навчальними посібниками. Контроль за фінансовою звітністю, методичною діяльністю бібліотеки з питань комплектування, організацією координації комплектування фондів з іншими вузівськими бібліотеками юридичного профілю, на наш погляд, доцільно покласти на керівництво бібліотеки ВНЗ. Кумулятивна функція тісно пов'язана з меморіальною функцією бібліотеки ВНЗ, виконання якої актуалізується у зв'язку з реалізацією завдань «Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр.», згідно з якою документована інформація, яка знаходиться в бібліотеках, є історичним надбанням людства, а рідкісні і цінні документи – пам'ятками світового значення. Виконання «Програми» сприятиме створенню оптимальних умов для тривалого зберігання, консервації та охорони книжкових зібрань вузівської бібліотеки.

Функція наукової обробки документів та організації каталогів, на нашу думку, має розглядатися в контексті

когнітивної та інформаційної функцій вузівської бібліотеки, комплексне здійснення яких забезпечує: а) оперативну обробку, складання бібліографічного опису, систематизацію, індексування документів, відбиття в каталогах і передачу їх структурні підрозділи; б) організацію та ведення системи бібліотечних каталогів на традиційних та новітніх носіях з метою багатоаспектного розкриття бібліотечних фондів; в) управління рухом документів у процесі обробки, складання бібліографічного опису, класифікації та організації алфавітного і систематичного каталогів, створення довідково-бібліографічного апарату (ДБА) та організації його пропаганди серед користувачів; г) надання методичної допомоги у створенні каталогів у філіях, кафедральних бібліотеках, відділах бібліотеки, втілення інноваційних форм та методів роботи, залучення читачього активу до співпраці; д) участь у створенні галузевих, регіональних і національних і світових баз даних. Виконання вузівською бібліотекою когнітивної, тобто знанневої, функції дозволяє кожному окремому користувачеві сприйняти і засвоїти інформацію, що міститься в документах.

Оперативне доведення документів до користувачів забезпечує наступна група функцій: комунікаційна, інформаційна, трансляційна. Доцільно їх поєднання в загальну комунікаційну функцію з виділенням двох підфункцій – інформаційної та трансляційної. Інформаційна підфункція направлена на багатоаспектне розкриття і пропаганду змісту і структури бібліотечних фондів.

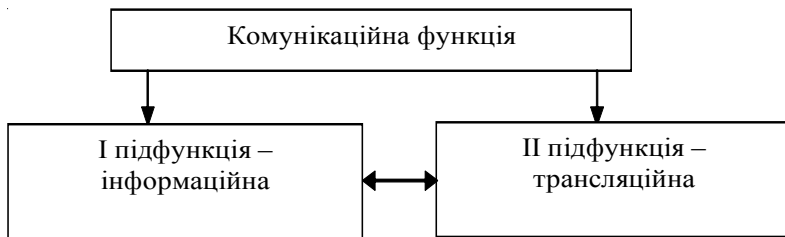

Рис. 1.2. Поєднання інформаційної та трансляційної підфункцій в комунікаційну функцію та взаємодія між ними

Виконує ці функції переважно відділ обслуговування читачів через організацію оперативного, диференційованого обслуговування студентів, викладачів, аспірантів вищих навчальних закладів; пропаганду бібліотечних фондів, вивчення запитів

користувачів, оцінку документозабезпечення навчального процесу з метою повного задоволення інформаційних потреб користувачів і докомплектування фонду; роботу з відмовами. Трансляційна підфункція направлена на організацію оперативного інформаційного обслуговування всіх категорій користувачів, виходячи із завдань навчально-виховної та науково-дослідницької роботи ВНЗ. Отже, комунікаційна функція вузівської бібліотеки сприяє оперативному й повному задоволенню інформаційних потреб користувачів, здійснюється за підтримки внутрішньосистемної функції обслуговування.

Бібліотека ВНЗ виконує головну (документально-комунікаційну) і загальні (кумулятивну, когнітивну і комунікаційну) функції за підтримки внутрішніх технологічних функцій.

Трансформація функцій вузівської бібліотеки тісно пов'язана з процесами реформування вищої освіти, які передбачають, перш за все, чітке визначення її місця в навчально-виховному процесі ВНЗ. По-друге, трансформаційні процеси виявляються в ієрархічній побудові функцій вузівської бібліотеки, завдяки якій виявляються головна (документально-комунікаційна) і загальні (кумулятивна, когнітивна і комунікаційна) зовнішньосистемні функції (кумулятивна, когнітивна і комунікаційна), успішному виконанню яких сприяють технологічні (внутрішньосистемні) функції – комплектування і збереження БФ, створення ДБА, обслуговування користувачів.

Третій напрям трансформації функцій вузівської бібліотеки пов'язаний із впровадженням у бібліотечну сферу комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Новітні засоби суттєво впливають на якість бібліотечної діяльності. Склад і взаємодія сутнісних соціальних (зовнішньосистемних) і технологічних (внутрішньосистемних) функцій в умовах автоматизації вузівської бібліотеки зображена на схемі (рис. 1.3), де ВКФ – відділ комплектування фондів, ВЗД – відділ зберігання документів, ВРКР – відділ рідкісних книг і рукописів, ВНО – відділ наукової обробки (документів), ВДБО – відділ довідково-бібліографічного обслуговування, ІКВ – інформаційно-кодифікаційний відділ, ВСІТ – відділ сучасних інформаційних технологій, ВОК1 – відділ обслуговування користувачів в основній бібліотеці, ВОК2 – відділ обслуговування користувачів у філіях бібліотеки.

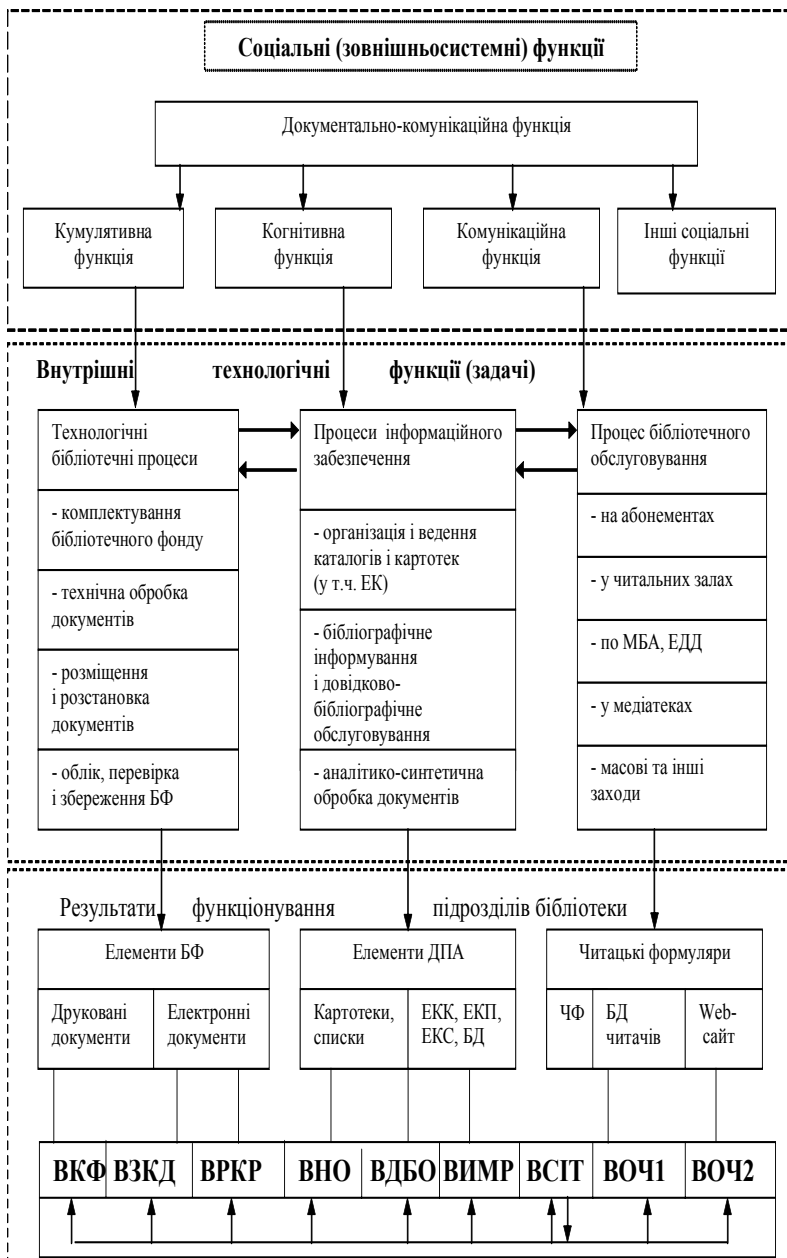

Рис. 1.3. *Склад і взаємодія сутнісних функцій вузівської бібліотеки*

Наведена схема є своєрідною структурно-функціональною моделлю діяльності вузівської бібліотеки, яка свідчить, що в умовах інформатизації навчально-виховного процесу у ВНЗ всі внутрішньосистемні (технологічні) функції бібліотеки мають автоматизуватися, а її персонал повинен поступово оволодівати навичками роботи в автоматизованому середовищі бібліотеки. В умовах автоматизації нарівні з традиційними компонентами бібліотеки (фонди друкованих документів, карткові елементи ДБА), створюються і функціонують новітні засоби: електронні каталоги, картотеки, бібліографічні, концептографічні і повнотекстові бази даних, інші програмно-інформаційні комплекси, Web-сайти, які не мають аналогів у традиційній неавтоматизованій бібліотечі.

Крім головної і загальних зовнішньосистемних функцій, вузівська бібліотека виконує, на наш погляд, і специфічні функції, зумовлені інформаційними потребами сфери діяльності (галузі), яку вона обслуговує. У поглядах фахівців на це питання існують значні протиріччя. Так, одні до основних функцій вузівських бібліотек відносять кумулятивну, меморіальну і комунікаційну функції. Інші – когнітивну, самоосвітню, професійно-творчу, (само)виховну, рекреаційну, гедоністичну – вважають похідними. Розмаїття специфічних функцій бібліотеки, що відповідають її соціальному призначенню, умовно можна назвати педагогічними. Серед них: освітня, виховна, навчальна, педагогічна, просвітницька, на допомогу освіті та самоосвіті та ін. Цим підкреслюється органічна єдність бібліотеки з навчальним процесом у вищому навчальному закладі. Сутність діяльності сучасної вузівської бібліотеки полягає у документно-інформаційній підтримці навчального процесу в якості допоміжної структури ВНЗ.

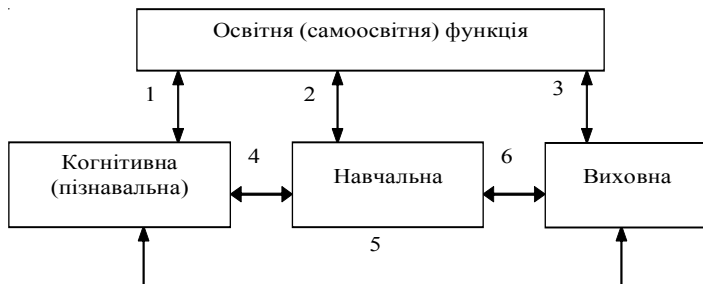

Рис. 1.4. Взаємозв'язок функцій вузівської бібліотеки

Для аргументації сутності вищезазначеної освітньої функції вузівської бібліотеки можна умовно об'єднати когнітивну, навчальну (самоосвітню) та виховну функції в одну – освітню – і розглянути взаємодію складових освітньої функції між собою.

Освіта (самоосвіта) завжди пов'язана із засвоєнням певної інформації, яка носить пізнавальний характер. Пізнання та засвоєння нової інформації при правильній організації цього процесу мають позитивно впливати на рівень підготовки фахівців-професіоналів.

Навчання та виховання є основними складовими освітнього процесу. Рівень освіти визначається не тільки знаннями, уміннями та навичками, засвоєними студентами при вивченні окремих навчальних дисциплін, але й усім виховним потенціалом навчально-виховного процесу.

Навчання, як елемент освіти, має пізнавальний характер. Тому при організації навчального процесу треба мати на увазі виховний потенціал пізнавальної діяльності студентів.

Навчання студентів несе в собі значний виховний потенціал, а виховання, у свою чергу, впливає на рівень та якість засвоєння студентами навчальних дисциплін. Визначаючи роль виховної функції в структурі освітньої функції, слід вказати на особливу місію вузівських бібліотек, яка полягає в пропагуванні та розкритті через книгу змісту загальнолюдських цінностей, історичної, наукової та культурної спадщини. Ефективність виконання виховної функції бібліотекою залежить від правильного визначення цілей та змісту виховання, а також від способів їх досягнення, тобто організаційних форм виховної роботи у ВНЗ, які б забезпечили ефективне знання студентами всієї системи фахових знань.

Оскільки мета діяльності вузівської бібліотеки полягає у специфічній, притаманній саме бібліотеці, допомозі своїй установі у збиранні, зберіганні і наданні профільних документів, функції бібліотеки видозмінюються в залежності від завдань освіти і специфіки соціального інституту, який обслуговується. Відповідно, бібліотека ВНЗ збирає, зберігає і пропагує навчальні документи, реалізує свої функції через побудову системи бібліотечно-інформаційного забезпечення навчального процесу взагалі і самостійної роботи студента (СРС) зокрема на базі документних, інформаційних і когнітивних ресурсів. Серед інших специфічних функцій

вузівської бібліотеки треба назвати також науково-допоміжну, соціокультурну, гедонічну (насолота, естетичне задоволення) та рекреаційну (призначена для використання під час відпочинку), виконуючи які бібліотека допомагає в науковій роботі організації дозвілля, відпочинку студентів, викладачів і співробітників вузу. Зокрема, для виконання гедонічної (рекреаційної) функції вузівській бібліотеці необхідно передбачити придбання художньої та науково-популярної літератури, періодичних молодіжних видань тощо. Для цього відділи обслуговування бібліотеки мають скоординувати плани навчально-виховної роботи з ректоратами, деканатами, кафедрами, студентськими радами в гуртожитках, старостами та кураторами груп, науковими студентськими товариствами, читацьким активом бібліотеки для ефективної пропаганди книги через організацію та проведення читацьких конференцій, усних журналів, літературних та музичних вечорів, диспутів, бібліографічних оглядів та ін.

В умовах сучасного навчального закладу збільшується навантаження на бібліотеку, значно зростає її роль у навчальному процесі, вдосконалюється бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів як одного з основних засобів оволодіння студентом навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Це зумовлює трансформацію усіх соціальних функцій вузівської бібліотеки: головної (документально-комунікаційної), загальних (комунікаційної, кумулятивної, когнітивної) і спеціальних (освітньо-допоміжної, науково-допоміжної, соціокультурної і гедонічної). Особливих трансформаційних змін зазнає освітньо-допоміжна функція вузівської бібліотеки, у межах якої доцільно, на наш погляд, виділити цільову сапортну функцію задля пріоритетного бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС. Поняття «сапортна функція» вперше в науковий обіг увів Ю.М. Столяров у значенні функції підтримки [131]. Таким чином, сапортна функція вузівської бібліотеки визначається як цільова функція, виділена з метою пріоритетної бібліотечно-інформаційної підтримки СРС, яка, у свою чергу, розглядається як система.

Засадами для визначення змісту сапортної функції є три головні наукові напрями, які вивчають феномен бібліотеки і бібліотечної діяльності через книжково-документний, інформаційний і когнітивний підходи. Перший, пов'язаний з

документно-книжковою сутністю бібліотеки, базовою діадою, якої є «документ користувач». Другий, зумовлений розвитком новітніх інформаційних технологій, відправною діадою якого є «інформація споживач». Третій підхід когнітивний, основою якого є діада «знання споживач», який розвивається з ідеєю штучного інтелекту, створенням інтелектуальних, зокрема експертних, систем.

Поглиблена розробка вищевказаних окремих підходів підготувала основу для їх синтезу. На наш погляд, синтез є загальною тенденцією, характерною, в першу чергу, для сфери освітньої комунікації. Тому зміст сапортної функції вузівської бібліотеки полягає у бібліотечно-інформаційному забезпеченні самостійної роботи студентів через розвиток документної, інформаційної та когнітивної складових. Тобто, сапортна функція це синтез документної, інформаційної та когнітивної підтримки СРС. Якщо головна, основні і спеціальні функції вузівської бібліотеки спрямовані на реалізацію стратегічних цілей системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС, то цільова (специфічна) сапортна функція забезпечує вирішення її тактичних завдань.

1.2. Самостійна робота студентів як об'єкт бібліотечно-інформаційного забезпечення

Одним із стратегічних напрямів реформування вищої освіти є значне збільшення обсягу самостійної роботи студентів. Цільова настанова вищої школи – не зобов'язати «визубрити», а допомогти розвиватися. Слід погодитися з авторами, які підкреслюють, що вища школа відрізняється від середньої не лише спеціалізацією підготовки, ступенем складності, великим обсягом навчального та наукового матеріалу, а головне – методикою навчальної роботи, в якій закладена творча основа та рівень самостійності.

Самостійна робота здебільшого виступає чи не єдиним способом виховання самостійності у набутті знань. Вона є однією з основних складових навчально-виховного процесу, творчого розвитку студентів, провідним чинником підготовки висококваліфікованих кадрів у вищій школі. Її значення особливо зростає в умовах підвищення вимог до якості навчання, інтенсифікації та індивідуалізації навчального

процесу, впровадження нових технологій навчання (в т.ч. дистанційного), скорочення обсягів аудиторного навантаження. У цих умовах вузівські бібліотеки, традиційно включені в навчально-виховний процес і наукові дослідження вищої школи, мають взяти на себе бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів.

Під бібліотечно-інформаційним забезпеченням самостійної роботи студентів розуміється вид бібліотечно-інформаційної діяльності, спрямований на формування документних, інформаційних і когнітивних ресурсів, здатних повно й оперативно задовольнити інформаційні потреби студентів, пов'язані з самостійною роботою. Однак самостійна робота студентів як специфічний вид навчання, незважаючи на свою значущість, недостатньо вивчена в педагогіці. Серед авторів, які досліджують специфіку СРС, можна назвати А.М. Алексюка, С.І. Архангельського, Я.Я. Болюбаша, В.К. Буряка, Т.О. Дмитренко, Ю.К. Кабанського, В.А. Козакова, Я.А. Коменського, Б.І. Коротяєва, Н.Є. Мойсеюк, П.І. Підкасистого, К.К. Платонова та ін. Праці зазначених авторів склали надійне теоретико-методологічне підґрунтя для визначення особливостей самостійної роботи студентів як об'єкта бібліотечно-інформаційного забезпечення. Окремі її аспекти в контексті СРС у процесі підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів висвітлювалися в працях В.В. Загуменної, В.О. Ільганаєвої, Н.М. Кушнарєнко, М.І. Сенченка, М.С. Слободяника, А.А. Соляник, Є.М. Тодорової, А.С. Чачко, І.О. Шевченко та ін. Побіжно проблема бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС розглядалася також у публікаціях, присвячених діяльності вузівських бібліотек, зокрема О.В. Башун, Г.А. Буєвич, В.Н. Волинець, О.П. Володькової, І.С. Геллер, В.Г. Дригайло, О.Д. Жабко, Т.В. Кузьміної, В.А. Лопатіної, А.Я. Лучиніної, П. Рогової, Г.А. Саприкіна та ін. [25, 108]

Однак більшість авторів торкаються питання СРС у загальному контексті реформування вищої освіти. Ті ж, хто розглядає СРС, висвітлюють переважно лише досвід організації самостійної роботи студентів в окремих вищих навчальних закладах і не дають системного уявлення про місце і роль вузівської бібліотеки у сучасній системі навчання майбутніх фахівців. Незважаючи на актуальність проблеми бібліотечно-інформаційної підтримки самостійної роботи

студентів, вона ще не виступала предметом самостійного бібліотекознавчого вивчення.

Перш за все слід визначитися в обсязі та змісті базового поняття, що допоможе отримати чітке уявлення про специфіку самостійної роботи студентів як об'єкта бібліотечно-інформаційного забезпечення. На нашу думку, поняття «самостійна робота студентів» є багатозначним. Існують кілька точок зору на його обсяг та зміст. З одного боку, СРС ототожнюють із самоосвітньою діяльністю студента, процесом пізнання в цілому. У такому широкому розумінні самостійна робота набуває «наскрізного» безперервного характеру, оскільки людина має поновлювати знання все своє життя. Крім того, відомо, що найміцнішими є ті знання, які набуті особистістю самостійно. Друга точка зору пов'язана з ототожненням СРС із самостійною діяльністю студентів і в аудиторний, і у позанавчальний час. Її прихильники доводять, що самостійна діяльність студентів на лекційних, семінарських, лабораторних і практичних заняттях – це сприйняття і самостійне осмислення ними нової інформації, відтворення її при розв'язанні навчальних завдань. Виходячи з третьої точки зору, самостійною роботою вважається така, в ході якої студент без допомоги викладача аналізує й узагальнює навчальний матеріал, перевіряючи свої власні висновки і результати. Таку самостійну роботу часто називають самопідготовкою студента. Нарешті, існує думка, що самостійною є лише позааудиторна робота студентів над навчальним матеріалом.

Усі існуючі погляди на обсяг і зміст поняття «самостійна робота студентів» мають право на існування, оскільки, по-перше, їх поєднує розуміння сутності самостійної роботи. Дійсно, між самостійною діяльністю, самопідготовкою, самостійною пізнавальною діяльністю і самостійною роботою студентів багато спільного і взаємопов'язаного. Однак кожний із видів діяльності має свою специфіку. Ми виходимо з таких принципових положень. По-перше, уточнення сутності і взаємозв'язків понять, пов'язаних із самоосвітою, самостійною пізнавальною діяльністю студентів та їх самопідготовкою – завдання педагогічної, а не бібліотекознавчої науки.

Дослідження природи самостійної роботи студентів як дидактичного явища має здійснюватися у межах суто педагогічних. По-друге, бібліотечна діяльність має базуватися на ustalених положеннях педагогіки вищої школи для розв'язання своїх власних професійних проблем. По-третє, для

досягнення мети даної роботи слід чітко визначитися в суті предмета з метою обґрунтування напрямів удосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів як одного з важливих елементів навчальної діяльності. Що стосується змісту поняття «самостійна робота студентів», то ми дотримуємося офіційної думки, викладеної у Законі України «Про вищу освіту» (2002 р.), а також у Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (1993 р.). У першому документі самостійна робота студентів розглядається як одна з форм організації навчання студентів у вищих навчальних закладах поряд з навчальними заняттями, практичною підготовкою і контрольними заходами. У другому – самостійна робота студентів також розглядається в контексті форм організації навчання. Основними формами організації навчального процесу у вищих закладах освіти є: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка і контрольні заходи. У Положенні зафіксовано також, що самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять». Саме такий зміст самостійної роботи студентів покладено в основу даного навчального посібника. У ньому акцент робиться на двох основних аспектах: 1) СРС – це засіб оволодіння навчальним матеріалом; 2) СРС – лише та, що здійснюється у вільний від обов'язкових навчальних занять час, тобто позааудиторно. Ці відмінні риси СРС впливають на теоретичне обґрунтування системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів вищих закладів освіти.

Для створення ефективної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів принципове значення має розуміння основних організаційних і дидактичних засобів реалізації СРС у вищому навчальному закладі, що зумовлює об'єктивну необхідність розширення і поглиблення педагогічної складової діяльності вузівської бібліотеки.

Перш за все розглянемо особливості організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах освіти, що складають організаційно-педагогічну основу вдосконалення сучасної системи бібліотечно-інформаційного

забезпечення самостійної роботи студентів. У сучасній вищій школі більш-менш чітко визначеною є організаційна структура СРС, що дидактично та методично оформлена для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів. Отже, для формування ефективної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів вузівська бібліотека має враховувати наступні речі. Самостійна робота студентів – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно до державних (галузевих) стандартів освіти, здійснюваних студентами в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. СРС охоплює всі компоненти навчання: суб'єктів навчального процесу, зміст, засоби, форми і методи навчання в позааудиторний час. Організація та зміст СРС визначаються такими нормативними документами:

- освітньо-професійною програмою підготовки через визначення обсягу часу для аудиторних форм навчання і СРС для вивчення кожної навчальної дисципліни;
- структурно-логічною схемою підготовки;
- державними стандартами освіти;
- навчальним планом (робочим навчальним) вищого навчального закладу, де обов'язково вказуються обсяг часу, передбачений на самостійну роботу (загальний і з кожної навчальної дисципліни);
- навчальною програмою (робочою навчальною програмою) дисципліни, в якій визначаються обсяг і зміст СРС;
- індивідуальним навчальним планом студента;
- індивідуальними семестровими завданнями для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін;
- методичними матеріалами для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проектів (робіт);
- семестровим графіком СРС;
- Статутом та Правилами внутрішнього розпорядку вищого закладу освіти, в яких фіксується право студента на користування навчальними приміщеннями, бібліотекою, навчальною і науковою літературою, обладнанням, устаткуванням та іншими засобами навчання.

Головним документом, що регламентує аудиторну і позааудиторну роботу студентів вузу, є навчальний план із кожної спеціальності. До початку 1990-х рр. самостійна робота студентів не входила до щорічного навчально-методичного навантаження професорсько-викладацького складу, що знижувало якість педагогічного управління СРС. Рекомендації щодо удосконалення організації СРС у ВНЗ часто носили декларативний характер і не підкріплювалися конкретними діями. Водночас в зарубіжних країнах, зокрема у США, самостійна робота студентів була й залишається одним із основних видів навчальної діяльності студентів [63].

Реформування вищої освіти, входження її у світовий освітній простір, реалізація завдань щодо підвищення якості підготовки кадрів стимулювали розвиток і розширення обсягів самостійної роботи студентів. Згідно з «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів, має регламентуватися навчальним планом (робочим навчальним планом) і повинен становити не менше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Така кількість годин змушує вузівські бібліотеки адаптувати свою діяльність до сучасних інформаційних потреб студентів, розвивати пізнавальну активність, сприяти формуванню самостійності, здатності до творчого розв'язання сучасних виробничих завдань, уміння приймати професійні рішення.

Співвідношення обсягів аудиторного часу і самостійної роботи студента з кожної навчальної дисципліни може варіюватися. Я.Я. Болюбаш зазначає, що співвідношення обсягів аудиторних занять і СРС має визначатися з урахуванням специфіки та змісту конкретної навчальної дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної програми, а також питомої ваги в навчальному процесі, зокрема у структурі практичних, семінарських і лабораторних занять [16]. З таких навчальних дисциплін, де передбачено не лише засвоєння певного обсягу знань, а й вироблення необхідних практичних вмінь і навичок, обсяг аудиторних занять має становити, як правило, близько 2/3, а з інших навчальних курсів – близько 1/3 загального обсягу часу. Саме ці методологічні положення стали основою обов'язкового уведення у навчальні плани ВНЗ спеціальної

графи «самостійна робота», в якій з кожної навчальної дисципліни фіксується обсяг часу, передбачений на самостійну роботу студентів.

Обсяг і зміст СРС над конкретною дисципліною визначається навчальною (робочою) програмою курсу, а також методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача. Крім того, організаційно-педагогічні основи СРС забезпечує система навчально-методичних засобів, необхідних для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручники, навчальні та методичні посібники, конспекти лекцій, практикуми, навчально-методичне обладнання, електронно-обчислювальна техніка тощо. Одним із дієвих засобів організації СРС є методичні матеріали із самостійної роботи студентів, де для кожної теми передбачено відповідні завдання, рекомендуються не лише навчальна, а й наукова література та періодичні видання. Методичне забезпечення СРС передбачає й засоби самоконтролю (контролю) знань (тести, пакети контрольних завдань тощо). Отже, у самостійній роботі студентів, на відміну, наприклад, від самоосвіти, присутній один із найважливіших мотиваційних стимулів – контроль самостійної роботи.

Уявлення про співвідношення аудиторних занять та СРС можна отримати на прикладі вивчення студентами деяких юридичних навчальних закладів таких навчальних дисциплін, як «Теорія держави і права», «Естетика», «Податкове право». Обсяг навчальних годин, відведених на вивчення цих курсів, розподіляється таким чином. Навчальна дисципліна «Теорія держави і права» вивчається студентами на першому курсі, загальна кількість годин складає 292 год., з них аудиторні заняття – 176 год., самостійна робота студентів – 116 год. Для вивчення навчальної дисципліни «Естетика» відводиться 50 годин, із них 30 год. аудиторних занять, самостійна робота – 20 год. На дисципліну «Податкове право» припадає всього 76 год., із них аудиторних – 46 год., самостійна робота – 30 год. Під час самостійного вивчення дисциплін «Теорія держави і права» студент користується не тільки навчально-методичною літературою, науковими монографіями, представленими у фонді бібліотеки, але має можливість поповнювати і розширювати знання з проблем загального вчення про державу і право, через використання сучасних локальних регіональних і світових інформаційних ресурсів з галузі права та порівняльного правознавства, використовуючи нормативно-правові бази

даних та законодавчі документи інших країн. Таким чином, студент стає активним учасником процесу пошуку й отримання інформації для навчання під керівництвом консультантів-бібліографів.

Крім організаційно-педагогічних засад бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів необхідно мати на увазі й те, що певне значення мають дидактичні засади вдосконалення якості бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС, яке має здійснюватися відповідно до основних принципів дидактики – розділу педагогіки, який розробляє теорію навчання та освіти. Предметом дидактики ВНЗ є процес навчання та умови його перебігу (зміст, засоби, методи навчання, комунікації між педагогами та студентами), а також кінцеві результати, їх діагностика та оцінювання [146]. Дидактика вищої школи створює модель навчання, досліджує особливості взаємодії студентів і педагогів, виявляє закономірності та принципи навчання, формує його зміст, впроваджує нові технології та методи, що дозволяють здійснювати навчальний процес у цілому та в конкретних умовах, контролювати та оцінювати його результати. Сучасна дидактика має досить складну понятійну систему, до основних категорій якої відносять: навчання, освіту, викладання, учення, знання, уміння, навички, закономірності, принципи, форми, методи навчання. Звісно, що бібліотечно-інформаційне забезпечення СРС має реалізувати педагогічну й дидактичну системи навчання і самонавчання в умовах роботи вищого навчального закладу.

Навчання, викладання, учення породжують певні зв'язки між учасниками навчально-виховного процесу викладачами, студентами, бібліотекою, які мають переважно три- або двоступеневий рівень, де зв'язок «бібліотека → викладач → студент» виникає при проведенні аудиторних (лекційних) занять та вказує на опосередкований характер впливу бібліотеки на особистість студента та його навчально-освітню діяльність. Зв'язок «бібліотека → студент» вказує на безпосередній вплив інформаційного середовища бібліотеки на організацію самостійної роботи студента, його навчально-освітню діяльність. Доцільно прослідити вплив основних категорій дидактики на зв'язки між учасниками

навчально-виховного процесу – викладачами, студентами та бібліотекою. Процес навчання постійно змінюється і набуває нових форм. На зміну традиційній «парадигмі викладання» (teaching) приходить принципово нова «парадигма навчання» (learning). Мета вищого навчального закладу полягає не у трансляції знань, а у створенні середовища і формуванні досвіду, які допоможуть студентам відкрити і здобути спеціальні знання для самих себе.

Система бібліотечно-інформаційного забезпечення навчального процесу (в т.ч. самостійної роботи студентів) має базуватися, на наш погляд, на системі дидактичних принципів. У визначенні принципів навчання основних положень, що визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної діяльності вузу, немає єдності. У контексті вирішення даної задачі виділимо дидактичні принципи, які, на наш погляд, зумовлюють вимоги до бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів. Серед них: принцип спрямованості СРС на реалізацію мети освіти, науковість, систематичність (послідовність), свідомість й активність, доступність, зворотний зв'язок тощо.

Принцип спрямованості самостійної роботи студентів на реалізацію мети освіти витікає з того, що засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, сприяє поглибленню знань, умінь і навичок, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю студентів. Звідси необхідно так проектувати діяльність вузівської бібліотеки, щоб у єдності реалізувалася навчальна, розвиваюча, виховна функції навчання. Реалізація цього принципу вимагає від бібліотечного працівника доброго знання мети професійної освіти, завдань СРС, уміння в конкретній ситуації обрати найраціональніші поєднання документних, інформаційних і когнітивних ресурсів для повного й оперативного бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС.

Принцип науковості вимагає, щоб вузівська бібліотека знайомила студентів з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями всіх основних розділів відповідної навчальної дисципліни і галузі науки. Склад її фонду має наближатися до розкриття сучасних досягнень і перспектив розвитку профільної сфери в майбутньому. Він передбачає відповідність складу і структури фонду вузівської бібліотеки рівню сучасної науки, здійснення його формування

на науковій основі, виходячи з принципів профілювання координування тощо. Він тісно пов'язаний з принципом об'єктивності, суть якого полягає у висвітленні всіх існуючих поглядів на певну проблему. Цей принцип має враховуватись при бібліотечно-інформаційному забезпеченні самостійного вивчення складних, дискусійних тем та модулів навчально-тематичного плану. Особливо актуальним є дотримання принципу об'єктивності у методичному забезпеченні таких видів навчальних занять та заходів, як: круглі столи, творчі дискусії, вирішення проблемних ситуацій. З метою створення творчого підходу до проблеми у студентів, а також прагнучи з максимальною повнотою подати всі існуючі погляди на шляхи її вирішення, бібліотека має пропонувати студентам тематичні електронні підбірки. Самостійно готуючись до семінарських занять, круглих столів та творчих дискусій, студенти знайомляться із запропонованими бібліотекою джерелами. Це сприяє їх активній участі у діалозі, аналізі думок різних авторів стосовно конкретної проблеми та пошуку власних шляхів її вирішення.

Принцип системності полягає у повному охопленні бібліотекою усіх ланок навчального процесу і включає в себе реалізацію системного забезпечення студентів науковою, навчальною і методичною літературою з навчальних дисциплін, впровадження інноваційних форм пошуку та отримання інформації з джерел. Цей принцип передбачає органічне включення вузівської бібліотеки у навчально-виховний процес як структурного підрозділу ВНЗ, який має підпорядкувати свою діяльність змісту та логіці навчального процесу з огляду на зміст, організацію і послідовність виконання студентами самостійної роботи. Принцип вимагає, щоб знання, уміння і навички СРС на базі вузівської бібліотеки формувалися системно, у певному порядку, щоб кожний елемент самостійної роботи пов'язувався з ресурсними можливостями бібліотеки, їх повним і оперативним використанням. Принцип системності є методологічним підґрунтям для побудови цілісної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС.

З принципом системності тісно пов'язаний принцип систематичності (послідовності), який вимагає систематичності у поповненні бібліотечного фонду вузівської бібліотеки, здійснення його формування в певному порядку. Він передбачає наближення бібліотечних ресурсів до пунктів видачі згідно із змістом і структурою навчального плану,

навчальних програм курсів, у яких передбачається певна систематичність і послідовність вивчення студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових занять. Принцип систематичності вимагає постійного поповнення знань, якісного документопостачання. Необхідно здійснювати постійне і безперервне інформаційне відстеження відомостей про нові видання навчальних, наукових, довідкових матеріалів за профілем ВНЗ. Для реалізації цього принципу вузівська бібліотека здійснює послідовні технологічні цикли, процеси та операції, спрямовані на постійне оновлення фонду, максимальне інформування викладачів і студентів про нові надходження до бібліотеки. Вона має передплачувати всі необхідні галузеві періодичні і неперіодичні видання, вести тематичну електронну картотеку газетно-журнальних статей; готувати огляди нових публікацій і надходжень; на засіданнях кафедр здійснювати постійне інформування про нові навчальні та наукові видання; організовувати перегляди нових надходжень. Принцип систематичності дозволяє своєчасно реагувати на зміни у розвитку документопостачання, періодично оновлювати зміст документного, інформаційного і когнітивного забезпечення СРС. Він спонукає вузівську бібліотеку використовувати всі види документної інформації – друковану, аудіо- та відеоматеріали, наочні форми, комп'ютерні навчальні програми, CD-ROM, ресурси Інтернет у бібліотечно-інформаційному забезпеченні викладачів і студентів. Документи доповнюють зміст теоретичних занять, дозволяють поглибити знання, одержані під час лекційних та практичних занять, раціонально організувати СРС.

Принцип свідомості й активності передбачає розуміння всіма учасниками системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС студентами, викладачами, бібліотечними працівниками – документної, інформаційної і когнітивної складових для глибокого і самостійного осмислення навчального матеріалу, організації навчально-пізнавального процесу і управління пізнавальною діяльністю студентів, застосованих бібліотекою ресурсів і заходів. Студент має стати активним суб'єктом їх засвоєння. Лише особистісно орієнтований на індивідуальний підхід з боку вузівської бібліотеки, підвищення інформаційної культури, а також активність з боку студентів забезпечать ефективність системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

Принцип доступності передбачає, що зміст і характер документних, інформаційних і когнітивних ресурсів, які надає бібліотека на допомогу самостійній роботі студентів, мають відповідати віковим, розумовим та іншим особливостям, рівню підготовки студентів. З цим принципом в дидактиці пов'язується поступове, згідно з пізнавальними можливостями студентів, ускладнення змісту освіти й обсягу навчального матеріалу, якими необхідно оволодіти всім студентам з кожного навчального курсу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. У контексті діяльності вузівської бібліотеки принцип доступності означає повне й оперативне задоволення інформаційних потреб студентів, пов'язаних із самостійною роботою, власними або інтерактивними ресурсами Інтернет в певному місці, в певний час. Документні, інформаційні і когнітивні ресурси вузівської бібліотеки мають бути доступними для всіх студентів ВНЗ.

Принцип зворотного зв'язку передбачає вивчення задоволеного і незадоволеного попиту студентів на ресурси, продукти і послуги вузівської бібліотеки, коригування і вдосконалення на цій підставі системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС: документного, інформаційного, когнітивного.

Зв'язки і співвідношення дидактичних категорій, принципів навчання та функцій вузівської бібліотеки, на нашу думку, сприяють створенню ефективної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС.

Формуючи систему бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів, бібліотека має враховувати її основні форми. Основними з них є: систематична робота над підручниками, навчальними посібниками, науковою, довідковою літературою, періодичними виданнями тощо; конспектування, реферування, підготовка виступів, доповідей, наукових повідомлень; самостійні спостереження; виконання індивідуальних завдань в позааудиторний час; переклад іноземних джерел; виконання курсової (дипломної) роботи тощо. Форми СРС досить різноманітні, їх поділяють на роботи репродуктивного плану, творчі і комбіновані, тобто такі, що включають елементи творчості.

В умовах інтенсифікації та індивідуалізації освіти, розвитку активних методів та інтерактивних форм навчання у вищій школі розширюється номенклатура форм СРС. Серед них:

- творчі «проблемні» завдання, які, на відміну від традиційних, розрахованих на репродуктивність, потребують

від учасників не просто відтворення інформації, яка надається викладачем та персоналом бібліотеки, але й творчості, оскільки включають елемент невідомого;

- рольова гра (імітація, ділова гра, моделювання), яка пропонує усім учасникам «зіграти» іншу людину або «розіграти» певну проблемну ситуацію. Такий прийом дозволяє поглянути на ситуацію з несподіваної точки зору, спрогнозувати поведінку інших;

- діяльність студентів правових факультетів у «юридичних клініках». Досвід деяких вузів довів високу ефективність використання цієї форми навчання майбутніх фахівців права.

Пошук якісних засобів розвитку пізнавальних здібностей студентів у процесі аудиторного та позааудиторного навчання є важливою міжнародною тенденцією. Виконання сапортної функції пов'язане з підвищенням відповідальності вузівської бібліотеки за рівень бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів через: а) допомогу викладачеві у доборі рекомендованої літератури для методичних матеріалів на допомогу СРС; б) орієнтування викладачів та студентів на використання фонду вузівської бібліотеки; в) набуття навичок інформаційної культури, вміння користуватися ресурсами, засобами і формами бібліотечної діяльності. Значення вузівської бібліотеки з документно-інформаційної підтримки СРС у межах виконання нею сапортної функції, посилюється й у зв'язку з тим, що документами вищої школи передбачено виконання самостійної роботи студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни не лише в навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), в домашніх умовах, а й у бібліотеці вищого навчального закладу. Тобто, вузівська бібліотека стає одним із основних суб'єктів організації СРС у навчальному закладі поряд з викладачем. Її відповідальність особливо посилюється через здійснення СРС без участі викладача. Слід також зважати на те, що у самостійній роботі студентів, на відміну від самоосвіти, присутній один із найважливіших мотиваційних стимулів – контроль самостійної роботи студентів. ВНЗ і бібліотека мають забезпечити і розвиток активності, самостійності і творчих здібностей майбутніх фахівців; формування у них прагнення до безперервної самоосвіти, здатності постійно оновлювати здобуті знання, вміння швидко адаптуватися до змін та корегувати професійну діяльність.

Отже проблема бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів є традиційно важливою для вузівської бібліотеки, оскільки лише за умови її активізації студент може оволодіти системою знань, умінь і навичок, що забезпечують якісні характеристики фахівця-професіонала, здатного ефективно діяти в сучасних умовах розвитку суспільства.

1.3. Сучасний стан бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів

В умовах пріоритетного значення самостійної роботи в підготовці фахівців, скорочення аудиторного навантаження та збільшення обсягу самостійної роботи студентів у засвоєнні навчального матеріалу виникає об'єктивна потреба у вивченні сучасних питань діяльності вузівських бібліотек задля вдосконалення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів. Бібліотечно-інформаційне забезпечення СРС розглядається як один із основних видів професійної діяльності вузівської бібліотеки, який в умовах актуалізації самостійної роботи студентів набуває відносної самостійності й найбільш розвиненої форми.

На підставі всебічного вивчення сучасного стану бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів (БІЗСРС) вищих навчальних закладів з'ясовано, що підготовка кадрів зумовлює об'єктивну необхідність створення ефективної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС.

Аналіз сучасного стану бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів навчальних закладів Харківського регіону, а також результати анкетування студентів показали, що найпоширенішими видами діяльності вузівської бібліотеки на допомогу СРС є: формування бібліотечного фонду; передплата профільних періодичних видань; ведення ДПА; створення бібліографічної бази даних профільного змісту; використання ресурсів Інтернету; формування читацької та інформаційно-пошукової культури майбутніх фахівців.

Результати анкетування студентів свідчать, що для 62%

респондентів вузівська бібліотека є головним місцем виконання самостійної роботи. Серед пріоритетних джерел інформації: збірники нормативно-правових актів (100%); підручники, навчальні посібники (98,5%); періодичні (92%), наукові (76,5%), довідкові (26%) видання, опубліковані за останні роки. 60% респондентів надають перевагу традиційним друкованим документам, 40% електронним. Майже однаковим попитом користуються карткові каталоги і картотеки (25,5%) та електронні бази і банки даних профільної тематики, що є результатом незначного обсягу електронних ресурсів у бібліотеках вищих навчальних закладів. Виявлено, що 88% респондентів цілком задоволені діяльністю вузівської бібліотеки. Ті, хто має претензії до бібліотеки, висловили побажання розширити «інформацію про правову інформацію» (83,5%), придбання зарубіжних джерел (69%), використання можливостей глобальної мережі Інтернет (51,5%).

Разом з тим визначено низку проблем у діяльності вузівської бібліотеки на допомогу самостійній роботі студентів: а) застосування переважно традиційних, а не новітніх ресурсів, методів і форм роботи; б) відсутність системності в практичній діяльності по бібліотечно-інформаційному забезпеченню самостійної роботи студентів.

Кількісний і якісний аналіз фонду деяких вузівських бібліотек щодо рівня документозабезпечення нормативних, професійно орієнтованих і спеціальних дисциплін дозволили виявити також недоліки в бібліотечно-інформаційному забезпеченні самостійної роботи студентів ВНЗ. А саме: незначна кількість або відсутність електронних підручників, повнотекстової бази даних, навчально-методичних матеріалів на допомогу самостійній роботі студентів; переважання карткових каталогів над електронними; інформаційна обмеженість бібліотечних Web-сайтів; відсутність когнітивної бази даних; слабе використання ресурсів Інтернет тощо. Жодна вузівська бібліотека не мала повного комплексу навчально-методичних матеріалів у друкованій або електронній формі. Недостатнім, як правило, є документозабезпечення спеціальних вибіркових навчальних дисциплін.

Все це дозволило виявити наявність проблемної ситуації, яка має подвійний характер. А саме: між стратегічним значенням СРС у підготовці фахівців у вищій школі і реальним станом її практичного бібліотечно-інформаційного забез-

печення; між зростанням ролі і значення вузівської бібліотеки як базової структури у задоволенні пов'язаних із самостійною роботою інформаційних потреб студентів і відсутністю науково обґрунтованих рекомендацій щодо створення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС ВНЗ. Необхідність подолання цих невідповідностей потребує створення адекватного складу та структури системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів, ресурсів, засобів і форм її ефективного функціонування в умовах інформатизації освітньої і бібліотечної галузей України.

Вивчення сучасного стану бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів довело, що активне впровадження інноваційних технологій навчання розширює можливості використання сучасних технічних засобів і комп'ютерної техніки у індивідуальній самостійній роботі студентів. Зокрема, в процесі вивчення навчальних дисциплін використовуються мультимедійні ілюстративні матеріали, що демонструються за допомогою мультимедійного проектора, підключеного до комп'ютера, навчальні відеофільми, електронні підручники.

В умовах комплексної інформатизації бібліотечних процесів вузівська бібліотека реалізує основні функції, залучаючи різноманітні довідкові і фактографічні бази даних (БД) і створює спеціальні автоматизовані робочі місця (АРМ), класи, кабінети та медіатеки, де студенти самостійно оволодівають знаннями, інформацією і працюють з бібліографічними і повнотекстовими БД різноманітної тематики.

Перспективним вважається поєднання зусиль бібліотечного персоналу, фахівців, інженерів і програмістів ВНЗ у створенні спеціалізованих відділів з обробки інформації, зокрема, нормативно-правових документів. Наприклад, студентам юридичних вузів необхідні знання конкретних нормативних документів, навички їх застосування при вирішенні спорів та вміння самостійно приймати рішення у майбутній професійній діяльності. Робота з законодавчими актами дозволяє не тільки самостійно ознайомитися з сучасним станом нормативно-правової бази України, але й вивчати та порівнювати її на різних етапах становлення та розвитку. Так, оперативне знайомство з законодавчою базою «Ліга», до якої увійшли програми «Закон, податки, договори, кодекси, митна діяльність»,

а також зарубіжні правові акти, сприяє становленню у студентів навичок самостійної роботи в галузі порівняльного права, засвоєння і використання інформації про досягнення зарубіжної правознавчої науки, правових систем провідних країн світу.

Надання вузівськими бібліотеками можливості працювати з віртуальними інформаційними ресурсами, представленими в глобальній мережі Інтернет, значно розширює інформаційне поле отримання релевантної інформації. З часом вага цієї бібліотечної послуги буде зростати. Розширення електронної інформаційної мережі дає позитивний результат, оскільки обслуговування користувачів в електронному середовищі прискорює пошук та отримання першоджерел, дозволяє задовольняти запити, навіть за умов зниження обсягів комплектування. Консультативне та довідкове обслуговування, інформування про нові надходження за темою чи з інших актуальних проблем можуть бути отримані користувачем без безпосереднього відвідування бібліотеки, через використання супутникових каналів зв'язку. З метою забезпечення користувачеві умов для точного, зручного пошуку і відбору першоджерел з бібліотечного фонду бібліотека мусить постійно вдосконалювати засоби ДПА, зокрема електронний каталог (ЕК), розробляти і розміщувати на власному Web-сайті інформацію про власні ресурси та інформацію про зовнішні ресурси, у тому числі інформацію про ресурси Інтернет.

Можна вважати, що майбутнє бібліотек ВНЗ прямо пов'язане з забезпеченням доступу до каталогів і документів через створення локальних, національних, регіональних, міжнародних мереж, удосконаленням комунікацій; активним використанням телекомунікацій. Але ресурси глобальної мережі – невичерпне море пертинентної інформації, тому користувач змушений витратити багато свого часу на пошук релевантної інформації, при цьому допомога більшості студентів з боку кваліфікованого бібліографа як інформаційного посередника вкрай необхідна. Задача вузівської бібліотеки – допомогти віднайти і розкрити потрібну інформацію. Для цього бібліотеці необхідно, насамперед, активно працювати з інформацією про інформацію, іншими словами, з метаданими, що, як правило, готують різні інформаційні фірми; знати основні пошукові системи і каталоги, зокрема такі, як «Ціль», «Ukraine.com», «Avanport.com», вміти ними користуватися; виявляти і збирати Інтернет-адреси, що

становлять інтерес для користувачів. Для забезпечення цих завдань у штатний розклад вузівських бібліотек вже вводиться нова посада – бібліограф Інтернет-ресурсів, а на бібліотечних сайтах створюються сторінки типу «Віртуальна довідка», мета якої – допомога користувачеві в пошуку інформації в глобальній мережі Інтернет.

Деякі вузівські бібліотеки є виробниками інформаційних ресурсів. Серед них слід назвати бібліографічні (фактографічні, тематичні, повнотекстові) бази даних, інші БД, де, як правило, представлена інформація про підручники, навчальні посібники, довідники, іншу навчально-методичну літературу; БД студентських рефератів, курсових, дипломних робіт; БД «Регіон»; спеціалізовані БД, наприклад, каталоги наявних у бібліотеці відеофільмів, CD-ROMів; адресно-реквізитні БД, зокрема з питань права чи культури; БД «Право» або «CD-ROM», представлені у єдиному електронному каталозі. Наявність системи БД, електронного каталогу, Web-сайта бібліотеки значно розширюють можливості студентів щодо здійснення самостійної роботи, підвищують роль вузівської бібліотеки в організації аудиторних і позааудиторних занять студентів, у підвищенні якості підготовки фахівців. Серед послуг, які вже надаються вузівською бібліотекою, – ксерокопіювання, відтворення зображення за допомогою цифрового сканера, комп'ютерний набір, макетування тексту, електронна пошта, пошук інформації в базах даних з різноманітних питань.

Останнім часом у практиці роботи вузівських бібліотек з'явилися такі послуги, як відкриття абонентської електронної адреси для користувачів, відправлення повідомлень по електронній пошті, електронна доставка документів, міжнародний МБА тощо. Зазначені послуги потрібні, в першу чергу, студентам, які виконують самостійну роботу. Для того, щоб задовольнити їхні запити, бібліотеки прагнуть постійно розширяти номенклатуру сервісних послуг: замовляти і доставляти вітчизняні і зарубіжні передплатні видання профільної тематики; створювати бібліографічну, аналітичну, реферативну інформацію, робити ксерокопії за допомогою електронної пошти; здійснювати записи інформації з Інтернету на дискети, як це робиться в більшості закордонних бібліотек; знайомити користувачів через Web-сайт з новими базами і банками даних, новими надходженнями, виставками,

організованими бібліотеками інших типів і видів, матеріалами читацьких конференцій тощо. Однак, як свідчить досвід, цей напрям діяльності бібліотек розвивається досить повільно. Слабка матеріально-технічна база більшості бібліотек обмежує коло бібліотечних послуг, знижує їх якість, що не дозволяє вузівським бібліотекам повною мірою реалізувати сапартну функцію з документно-інформаційної та когнітивної підтримки самостійної роботи студентів.

Таким чином, аналіз сучасного стану бібліотечно-інформаційного забезпечення навчально-виховного і наукового процесу в цілому і самостійної роботи студентів свідчить про те, що вузівські бібліотеки докладають певних зусиль у напрямі створення ефективної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів, використовуючи як власні ресурси, продукти і послуги, так і надаючи доступ користувачам до регіональних, національних і світових ресурсів. Однак ця діяльність бібліотек ще не набула системного характеру і підтвердила тезу про необхідність поєднання в межах бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів трьох взаємопов'язаних видів діяльності: документної – як сталої; інформаційної – як тієї, що розвивається; когнітивної – як перспективної, що має лише окремі сформовані елементи.

Розділ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

2.1. Модель бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів

Реальна необхідність удосконалення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів стимулює розробку засад її формування у цілісну систему і потребує інноваційної моделі БІЗСРС.

Оскільки єдиного погляду на бібліотеку як на систему ще не склалося, вивчення вузівської бібліотеки в контексті її взаємодії з системою освітньої комунікації дає можливість дійти висновку, що вузівська бібліотека, діючи одночасно в двох взаємопов'язаних аспектах – функціонального впливу на систему освітніх комунікацій і зворотного впливу цієї системи на бібліотеку – має забезпечити синхронне та упереджене бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів власними і (або) інтерактивними ресурсами Інтернет через документну, інформаційну, когнітивну її підтримку.

При розробці моделі БІЗСРС системоутворюючу роль відіграли документний, інформаційний та когнітивний підходи, що створило основу для поєднання в межах функціонування БІЗСРС трьох взаємопов'язаних видів бібліотечної діяльності різних рівнів складності: документної – як базової, інформаційної – як проміжної, когнітивної – як сталої.

Документна, інформаційна та когнітивна парадигми бібліотекознавства розглядалися більшістю попередників у відриві один від одного, однак підготували, на наш погляд, основу для створення моделі цілісної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

Прибічниками документної парадигми є Ю.М. Столяров, Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник, С.Г. Кулєшов, Г.М. Швецова-Водка та ін. Згідно з нею, документ є одним із найважливіших

компонентів бібліотечної системи, основним об'єктом бібліотечної діяльності.

Інформаційну парадигму бібліотеки підтримують В.В. Скворцов, А.В. Соколов, В.К. Степанов, Л.Я. Філіпова та ін. [114; 119; 120;140]. Її суть зводиться до того, що в умовах активного впровадження в бібліотечну галузь комп'ютерних і телекомунікаційних комунікацій документна парадигма бібліотекознавства має поступитися інформаційній, оскільки користувачів бібліотеки цікавить інформація, незалежно від того, в якій формі вона існує – документованій чи недокументованій.

Прибічниками когнітивної (знанневої) парадигми розвитку бібліотечної справи є О.І. Остапов, В.О. Ільганаєва, М.С. Слободяник та ін. Її зміст передбачає предметом діяльності бібліотеки знання, які вона накопичує, обробляє, організує, надає користувачам. Зауважимо, що прибічники інформаційної і когнітивної парадигми прагнуть дистанціювати інформацію і знання від матеріального носія, тобто від документа. Такий погляд на феномен інформації і знання в сучасних умовах бібліотеки є частково виправданим – знання та інформація, по-перше, не передбачають строгої документної фіксації, можуть існувати і в усній формі; а, по-друге, вони можуть «перетікати» з одного матеріального носія в інший, набувати такої матеріальної форми, яка найповніше відповідає потребам користувачів. Новітні інформаційні технології дозволяють успішно здійснювати такі трансформації.

Аналіз сучасних бібліотекознавчих парадигм – документної, інформаційної і когнітивної, довів висновок про те, що перспективи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів пов'язані не з конфліктом парадигм, а з органічним їх поєднанням задля вдосконалення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів на базі формування документних, інформаційних і когнітивних ресурсів.

Модель подає бібліотечно-інформаційне забезпечення СРС як специфічний вид діяльності вузівської бібліотеки, спрямований на виробництво, збирання, пошук, обробку, зберігання й надання в користування документів (інформації та знання) задля засвоєння студентами навчального матеріалу у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

Предметом діяльності першого рівня є документ (у різних формах) як зафіксована на матеріальному носіїв інформація;

другого – інформація як об’єктивне знання у вигляді повідомлення; третього – знання в “чистому вигляді” – лінгвістичні структури, що передають зміст колективного або індивідуального інтелекту.

Результатами цих видів діяльності бібліотеки є, відповідно, документні, інформаційні та когнітивні ресурси: бібліотечний фонд як база документного забезпечення СРС; довідково-пошуковий апарат як база інформаційного забезпечення СРС; інформаційно-аналітичні ресурси як база когнітивного забезпечення СРС.

У моделі інтегруються у цілісну систему такі основні елементи: бібліотечний фонд; довідково-пошуковий апарат; інформаційно-пошукова мова, суб’єкти, які постійно взаємодіють із системою (користувачі і бібліотекарі). Дані елементи є рівнозначними не за їх значущістю, а за ознаками необхідності та достовірності для документного, інформаційного та когнітивного забезпечення СРС. Кожен з них виконує цільову роль, надаючи їй конкретної спрямованості, підтримується технологічними підсистемами: комплектування фонду періодичними і неперіодичними документами; систематизація, індексування документів, організація доступу до документованої інформації, знань в локальному і інтерактивному режимах; формування читачької та інформаційної культури майбутніх фахівців.

Концепція створення моделі бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС базується на використанні як традиційних, так і сучасних інноваційних технологій навчання та інформатизації бібліотечних процесів, що гарантує доступ студентів до локальних, регіональних, національних та світових інформаційних ресурсів, а також передбачає актуалізацію і багаторівневість суб’єктних зв’язків. Це, на наш погляд, забезпечує ефективність бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів на всіх етапах її здійснення.

На нашу думку, серед принципів засад моделі бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС необхідно визначити такі: а) зумовленість її складу і структури специфікою самостійної роботи студентів, її типами і видом, місцем у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, мотиваційними стимулами її здійснення; б) посилення безпосередніх та опосередкованих зв’язків між основними суб’єктами самостійної роботи студентів – бібліотекарями, студентами і викладачами;

в) упровадження новітніх освітніх та інформаційних технологій як у навчальний процес, так і в діяльність вузівської бібліотеки, що підвищує ефективність самостійної роботи студентів через гарантований доступ до локальних, регіональних, національних і світових інформаційних ресурсів; г) створення і розвиток документних, інформаційних та когнітивних ресурсів як основних складових бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС; д) підвищення рівня інформаційної культури студентів ВНЗ, здатних повно й оперативно використовувати ресурси, продукти і послуги вузівської бібліотеки, створені у межах функціонування цілісної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

Для створення моделі адекватної системи БІЗСРС вузівська бібліотека має враховувати також вимоги нормативних документів, у яких чітко визначено організаційну структуру СРС, дидактично та методично оформлену для різних освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів. Основними з них є: освітньо-професійні стандарти підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів, де визначено обсяг часу для аудиторних форм навчання і СРС в цілому і для кожної навчальної дисципліни; структурно-логічна схема підготовки фахівців; державний стандарт освіти; навчальний (робочий навчальний) план ВНЗ, де вказується обсяг часу, передбачений для самостійної роботи (загальний і для кожної навчальної дисципліни); навчальні (робочі навчальні) програми з дисциплін, в яких визначені обсяг і зміст СРС з кожного навчального предмета; індивідуальний навчальний план студента; індивідуальні семестрові завдання для СРС з навчальних дисциплін; науково-методичні матеріали до семінарських, лабораторних, практичних занять і СРС з кожної навчальної дисципліни; методичні матеріали для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проектів (робіт); семестровий графік СРС; Статут ВНЗ і Правила внутрішнього розпорядку вищого закладу освіти, в яких фіксується право студента на користування бібліотекою, навчальною, навчально-методичною і науковою літературою, навчальними приміщеннями, обладнанням, устаткуванням та іншими засобами навчання.

Бібліотеці також доцільно мати, як мінімум, повний перелік навчальних дисциплін відповідно до навчальних планів підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів; інформацію про реальне забезпечення навчальних дисциплін навчальною і

науково-методичною літературою; списки основної і додаткової літератури з кожного навчального курсу; графіки самостійної роботи студентів певних спеціалізацій, академічних груп, навчальних дисциплін, індивідуальних занять кожного студента.

Деякі дослідники при моделюванні самостійної роботи студентів виділяють ще дві важливі ознаки: а) рівень обов'язковості самостійності і б) рівень самої СРС.

За ознакою обов'язковості самостійності виділяють три групи СРС відповідно до форм навчання, а саме обов'язкову, бажану і добровільну СРС. Обов'язкова СРС – та, що передбачена навчальними планами та навчальними (робочими) програмами ВНЗ (для виконання навчальних завдань, написання і захисту курсових, дипломних робіт (проектів), а також для тих видів завдань, які студенти самостійно виконують під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої і переддипломної практики). Бажана СРС – та, що передбачає самостійне проведення досліджень за науковими темами, збирання та аналіз інформації для участі у роботі наукових студентських товариств, гуртків, конференцій, підготовка доповідей і рефератів. Добровільна СРС – та, що здійснюється у час, вільний від обов'язкових навчальних занять для участі у кафедральних, міжкафедральних, міжфакультетських, міжвузівських, все-українських або міжнародних олімпіадах, вікторинах, конкурсах, які проводять вищі заклади освіти.

За рівнем СРС може бути: низького рівня, коли до самостійних дій студента спонукає викладач, допомагаючи йому, постійно контролюючи виконання; середнього рівня, коли до такої роботи хоча й спонукає викладач, але студент працює самостійно (без настирної опіки, через самоконтроль); високого рівня, коли виконання завдання організовує та контролює сам студент через уміле використання документів, інформації, знань, які надає йому бібліотека.

Зв'язок елементів моделі бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС у вузівській бібліотеці має здійснюватися через методологічні, змістові, організаційні, навчально-методичні, технологічні й інші конструкти навчального процесу в цілому і самостійної роботи студентів зокрема. Як приклад ці конструктивні елементи є орієнтирами для визначення змісту й організації бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи бакалаврів, спеціалістів і магістрів зі спеціальності «Правознавство». У межах зазначеної

спеціальності здійснюється підготовка кадрів для МВС, органів юстиції, військової юстиції; юристів для МЗС, Державного департаменту з питань виконання покарань, системи Пенсійного фонду; слідчих кадрів для СБУ; професійних суддів тощо. Базовими нормативними документами для кожної спеціальності і спеціалізації є навчальні плани і програми навчальних дисциплін, які визначають обсяг і зміст СРС. Глибоке попереднє вивчення цих документів дозволить вузівській бібліотеці діяти у випереджальному режимі документного, інформаційного та когнітивного забезпечення СРС, що є однією з основних умов ефективного функціонування системи БІЗСРС.

В умовах актуалізації самостійної роботи студентів та збільшення її обсягів оптимізація бібліотечно-інформаційного забезпечення сприяє налагодженню багатосторонніх системних зв'язків між усіма основними суб'єктами системи на всіх етапах здійснення БІЗСРС і відповідає документному, інформаційному та когнітивному рівням діяльності.

Виходячи з того, що модель БІЗСРС – це структурно-функціональна форма забезпечення СРС, доцільно виділити в межах функціонування моделі певні три рівні системоутворюючих зв'язків. На наш погляд, перший рівень створює зв'язок викладачів, студентів і бібліотекарів. Обсяг, зміст, організація і форми самостійної роботи студентів, зафіксовані у навчальних планах і програмах навчальних дисциплін – другий рівень; третій – бібліотечні ресурси і засоби забезпечення самостійної роботи студентів. З точки зору забезпечення підтримки СРС бібліотечними ресурсами і засобами, третій рівень більш адекватно відтворює змістові аспекти системоутворюючих зв'язків системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів. Це – документні ресурси бібліотеки, які складають друковані документи, власні електронні бази даних та віртуальні ресурси Інтернет; засоби бібліографічного опису і наукової обробки бібліотечних ресурсів – довідково-пошуковий апарат та електронні каталоги; засоби доступу до електронних каталогів та інформаційно-пошукових систем автоматизованого бібліотечного комплексу бібліотекарів і користувачів бібліотечного Web-сайту.

Враховуючи наведене, бібліотечно-інформаційне забезпечення СРС включає такі основні процеси, як: постійний відбір первинних документів – базових елементів фонду;

комплектування бібліотечного фонду і оцінки документо-забезпеченості (книгозабезпеченості); створення вторинних документів як основних елементів електронного каталогу; пошук інформації в інформаційно-пошуковій системі; організація доступу до повнотекстової інформації, як власної, так і ресурсів Інтернет. Така діяльність у процесі бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів, на нашу думку, відповідає сучасним досягненням у галузі бібліотекознавства, яке виділяє три рівні бібліотечно-інформаційного забезпечення діяльності людини: I – документальний рівень; II – інформаційний рівень; III – когнітивний рівень [115]. Рівні функціонування системи складаються у процесі її історичного розвитку. Когнітивний рівень виникає лише тоді, коли суспільство досягає рівня (статусу) системи, що самоорганізується. При цьому основним елементом першого рівня бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС є документ (у різних формах) як зафіксована на матеріальному носіїв інформація. Інформація (другий рівень) – об'єктивне знання у вигляді повідомлень. Когнітивна система (третій рівень) – «знання у чистому вигляді» – це лінгвістичні структури, що передають механізм та зміст колективного та індивідуального інтелекту. Вузівська бібліотека для забезпечення мети, об'єднує різні рівні фіксації та перетворення людського знання: документний, інформаційний та когнітивний.

Виходячи з цього визначення, можна розглянути модель бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС з позиції створення і надання бібліотекою первинних документів та релевантної інформації задля вдосконалення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

Доведено, що базовою підсистемою бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС ми вважаємо документну, тобто систему документів різних типів і видів, традиційних паперових та електронних, об'єднаних у систематизоване зібрання – бібліотечний фонд.

Документна система моделі створюється через різні види комплектування бібліотечного фонду: поточне, ретроспективне і рекомлектування, які забезпечують відповідність прийняття обґрунтованого рішення щодо його комплектування шляхом купівлі, обміну чи дарування на підставі вивчення бібліографічних джерел, проспектів, тематичних планів видавництва та книготорговельних організацій, самих документів з метою досягнення збалансованого поповнення й оновлення фонду

бібліотеки. При комплектуванні фонду вузівська бібліотека орієнтується у своїй діяльності як на традиційні, так і на нові джерела документопостачання, зокрема комплектування через Інтернет, через прямі зв'язки з видавництвами тощо, враховуючи специфіку визначення рівня документозабезпеченості як навчального процесу в цілому, так і окремих навчальних дисциплін, у тому числі й самостійної роботи студентів.

Традиційно ця задача вирішувалася з використанням системи спеціальних картотек, до складу яких входили: картотека навчальних дисциплін; картотека джерел, що рекомендуються з кожної навчальної дисципліни (підручників, навчальних посібників, монографій та інших документів); картотека рівня документозабезпеченості кожної навчальної дисципліни. З впровадженням автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів ці картотеки перетворюються в електронну таблицю або базу даних, взаємодіючу з базами даних та електронним каталогом, що утворює автоматизовану систему оцінки документозабезпечення. Сучасна електронна модель документного забезпечення СРС враховує такі дані і процедури:

- замовлення на необхідні документи, оформлені у вигляді списків, що надходять від кафедр ВНЗ згідно з навчальними планами;

- дані: про навчальну дисципліну та її куратора – провідного викладача на кафедрі; про кількість студентів, які вивчають дану навчальну дисципліну (курс, група, кількість студентів); про кожне джерело, включене до замовлення (рекомендований список) – автор, назва, рік видання, місце документа у вивченні дисципліни (програма курсу, основний підручник, додатковий підручник, нормативний документ, довідник), розрахунковий коефіцієнт документозабезпеченості, орієнтовна потреба у даних джерелах;

- таблиці: «Замовлення», в якій зберігаються оброблені і узагальнені дані, що надійшли від кафедр вузу; «Навчальні дисципліни», перелік яких заданий відповідними нормативами щодо забезпечення студентів (у таблиці передбачено зв'язок з необхідними підручниками та іншими виданнями з даної дисципліни, а також зв'язки з навчальними підрозділами ВНЗ – факультетами, курсами, групами, які в поточному семестрі вивчають дану навчальну дисципліну); «Користувачі», в якій подані відомості про студентів-користувачів

бібліотеки та про їх належність до відповідного навчального підрозділу; «Електронний каталог», яка, окрім бібліографічного опису кожного джерела (підручника, посібника тощо), містить відомості про зв'язок кожного джерела (документа) з навчальними дисциплінами, про його функціональне призначення в процесі навчання, а також значення розрахункового коефіцієнта документозабезпеченості (на яку кількість студентів має бути розрахований один примірник документа).

До бази даних заносяться також сумарні дані про студентів, які вивчають певну дисципліну і кінцеві дані розрахунків. Для завершення процесу в моделі автоматизованої системи аналізу та оцінки документозабезпеченості навчального процесу через обробку і узагальнення даних, що надійшли від кафедр, виконуються такі взаємопов'язані процедури:

а) для тих джерел, які наявні у фонді бібліотеки, визначаються показники документозабезпеченості для окремої навчальної дисципліни і окремого підручника зі списку рекомендованої літератури; кількісно вони виражаються коефіцієнтом документозабезпеченості, рівним відношенню кількості наявних підручників до необхідного їх числа або до числа студентів, які одночасно (в одному семестрі) вивчають дану навчальну дисципліну;

б) для тих джерел, які відсутні або наявні в недостатній кількості примірників у фонді бібліотеки, визначається необхідна (згідно із замовленнями кафедр) кількість примірників документів і формується зведене замовлення на придбання літератури.

При цьому дані про документи, що відсутні в фонді бібліотеки, включаються до окремої бази даних або розділу електронного каталогу бібліотеки для подальшого опрацювання. Після надходження замовлених документів їх описи переводяться до основного електронного каталогу і стають доступними для пошуку і подальшої доставки й отримання з бібліотечного фонду. У модулі оцінки документозабезпеченості передбачена видача таких вихідних документів для подальшого їх використання у формуванні бібліотечного фонду: 1) список замовлених документів; 2) список (звіт) наявних документів з конкретної навчальної дисципліни згідно із замовленням; 3) узгоджене замовлення на документи, необхідні для забезпечення навчальної дисципліни.

Обов'язковим етапом бібліотечної обробки документів, що надходять і включаються до складу фонду вузівської бібліотеки, є їх наукова обробка, тобто систематизація і предметизація. Систематизація документа – це визначення класифікаційного індексу документа згідно з його змістом і відповідно до певної системи бібліотечно-бібліографічної класифікації. Предметизація документа – це визначення предметної рубрики для документа згідно з його змістом.

Систематизація документів – це складна інтелектуальна задача, яка є обов'язковим і важливим етапом розробки й аналізу комплексної моделі бібліотечної обробки документів, що надходять до бібліотеки. Рішення цієї задачі передбачає виконання таких процедур та операцій, як аналіз змісту об'єкта, оцінка його класифікаційних ознак; формування класифікаційного рішення у словесній формі; перетворення словесного рішення у класифікаційну формулу. При цьому аналізуються можливості використання існуючих в бібліотеці електронних таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК), універсальної десяткової класифікації (УДК), алфавітно-предметних покажчиків до них, інших частин довідкового апарату систематизації (при необхідності ці документи доопрацьовуються, виходячи із специфіки вузівської бібліотеки).

Використання сучасних інформаційних технологій, впровадження автоматизованих бібліотечних комплексів (АБК), створення Web-сайтів і електронних каталогів, дозволяє індексувати кожне видання, статтю та інші документи не лише за традиційною системою, але й за важливими додатковими аспектами та ознаками, зокрема: ключовими словами на основі термінології, узгодженої з відповідними кафедрами ВНЗ; навчальними дисциплінами за профілем ВНЗ; навчальними спеціальностями (спеціалізаціями); темами, проблемами. Це забезпечує органічні зв'язки бібліотеки з кафедрами ВНЗ та її активну участь у навчальному і науковому процесах.

Створення сучасної системи класифікації та індексування документів бібліотечного фонду забезпечує оперативний, глибокий, різноманітний та якісний пошук інформації, необхідної для забезпечення самостійної роботи студентів, при цьому передбачається адресний, тематичний, фактографічний та інші пошукові запити користувачів.

Сучасні інформаційні бібліотечні технології дозволяють систематизатору підійти до прообразу систем універсальної класифікації або концепції індексування, що долає обмеженість традиційних схем доступу до знань. Оскільки в умовах інформаційних систем вузівських бібліотек основною складовою є електронні бази даних, засновані на знаннях, доступ користувачів до них доцільно здійснювати через використання електронного тезаурусу або проблемно-орієнтовану електронну пошукову систему. Такий підхід забезпечує швидке отримання великого обсягу релевантної інформації при здійсненні самостійної роботи студентів. Це ілюструє результат завершення циклу системоутворюючих зв'язків «знання – документ – інформація – знання» і посилює саме «знанієве» спілкування бібліотекаря-когнітолога і користувача електронних ресурсів у сучасній системі БІЗСРС.

Отже, на підставі поєднаного використання документних, інформаційних і когнітивних ресурсів системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС дозволяє визначити основні напрями діяльності вузівської бібліотеки, а саме:

- придбання, збереження, збагачення широкого доступу і використання документів, інформації і знань у різних форматах та різними засобами комунікації;
- доступ до акумульованих людських знань, як актуальних, так і ретроспективних;
- відхід від концентрації та стабілізації комунікативних засобів до керування можливостями доступу до накопичених знань в електронно-цифровому середовищі через використання сучасних бібліотечних технологій і автоматизованих бібліотечних комплексів;
- надання допомоги користувачам при роботі з інформаційно-пошуковою системою (ППС), підвищення інформаційної культури та професійної компетенції користувачів вузівських бібліотек.

2.2. Документна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів

Фундамент підсистеми БІЗСРС становить документне забезпечення самостійної роботи студентів, яке здійснюється на основі якісного формування бібліотечного фонду, до складу якого входять профільні традиційні та електронні (на CD-ROM

та мережеві) документи. Базове значення бібліотечного фонду визначається його провідною роллю в задоволенні пов'язаних із самостійною роботою інформаційних потреб студентів, у формуванні інформаційного і когнітивного складників БІЗСРС.

Основою документного забезпечення СРС і, відповідно, фонду вузівської бібліотеки, на нашу думку, мають стати документи таких груп: 1) ті, що складають науково-методичне забезпечення навчального процесу; 2) профільні навчальні документи – підручники, навчальні посібники, хрестоматії, практикуми, глосарії тощо; 3) наукові, довідкові документи, профільні періодичні видання тощо.

З урахуванням цього вузівська бібліотека має, перш за все, забезпечити наявність у своєму фонді документів, які входять до першої групи, тобто комплексу науково-методичного забезпечення навчального процесу, основні компоненти якого визначено в Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (затверджене наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161), наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження норм часу для планування та обліку навчальної роботи», у Переліку основних видів методичної, наукової й організаційної роботи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, а також в Інструкції з питань планування і обліку навчально-методичної і наукової роботи викладачів, яку розробляє вищий навчальний заклад.

Комплекс науково-методичного забезпечення навчального процесу у вищих навчальних закладах включає: державні стандарти освіти; навчальні плани; навчальні програми з усіх нормативних і вибіркових навчальних дисциплін; наскрізну програму навчальної, виробничої та інших видів практики; підручники, навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні семестрові завдання для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін (комплект документів); контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять; контрольні роботи з навчальних дисциплін для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу; методичні вказівки, контрольні завдання для студентів заочної форми навчання; програми держіспитів; методичні матеріали для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проєктів (робіт) тощо.

Першочергове завдання вузівської бібліотеки – збирання повного комплексу друкованих та електронних навчальних і науково-методичних документів з усіх навчальних дисциплін, які читаються у вищому навчальному закладі, визначення їх оптимальної екземплярності для забезпечення навчального процесу, створення на їх основі бібліографічної і повнотекстової БД.

Особливе місце у групі цих документів посідають методичні матеріали до самостійної роботи студентів, які містять: методичні вказівки щодо її виконання; тему самостійної роботи; мету і форму самопідготовки при написанні реферату, при підготовці до семінарських, практичних занять, рейтингового контролю, іспиту, ділової гри, диспуту тощо); питання до самоконтролю; опрацювання списку рекомендованої (основна і додаткова) літератури до кожної теми.

Тісно пов'язана з першою друга група документів, основу якої складають підручники і навчальні посібники з профілю ВНЗ. З упровадженням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій виникає можливість комплектування підручників, навчальних посібників, інших навчальних документів на CD-ROM. Використання в навчальному процесі підручників нового покоління, мультимедійних засобів і ресурсів Інтернет укріплюють документну складову БІЗСРС та сприяють глибокому самостійному вивченню студентами гуманітарних та соціально-економічних, фундаментальних, професійно-орієнтованих і спеціальних дисциплін.

Третю групу документів складають наукові, довідкові документи, профільні періодичні видання, збірники наукових праць та ін., що, як правило, складають список додаткової літератури до семінарських і практичних занять і мають опрацьовуватися студентами в процесі самостійної роботи. Отже, особливістю фонду вузівської бібліотеки, на нашу думку, є наявність у його складі основних груп профільних документів, які становлять його ядро: а) група паперових чи електронних документів, що входять до складу науково-методичного забезпечення навчального процесу в цілому і самостійної роботи; б) група першоджерел – законодавчих і нормативно-правових документів; в) група навчальних, наукових, довідкових, профільних періодичних видань, що належать до рекомендованої літератури з кожної навчальної дисципліни.

Створення ефективної документної складової БІЗСРС залежить від якісного формування фонду бібліотеки ВНЗ. При вирішенні питань комплектування бібліотека, по-перше, має науково обґрунтувати для кожної навчальної дисципліни: необхідний перелік джерел інформації; види документів (друковані чи електронні); типи документів (науковий, навчальний, навчально-методичний, довідковий) та їх співвідношення з урахуванням їх ролі в забезпеченні навчального процесу (у тому числі й СРС); кількість необхідних документів кожного найменування, типу й виду (з огляду на кількість студентів, які вивчають відповідну навчальну дисципліну).

Виникає потреба у кваліфікованому вирішенні питання щодо якісного документозабезпечення з урахуванням, у тому числі, можливості еквівалентної заміни друкованих першоджерел їх електронними аналогами.

Зупровадженням автоматизованих систем комплектування вузівські бібліотеки отримали можливість використовувати засоби електронної системи «УФД/Бібліотека», у якій розроблена система технології тематико-технологічного моделювання документозабезпечення, яке передбачає створення електронного тематико-типологічного плану комплектування бібліотеки, куди на основі навчальних планів заноситься інформація про навчальні дисципліни вузу, кафедри, спеціальності, кількість студентів. Документи прикріплюються до дисциплін, факультетів і до місць розподілу літератури. На підставі цих даних проводиться статистичний аналіз книгозабезпеченості, прогнозуються комплектування і списання літератури. При формуванні документних фондів бібліотек ВНЗ є необхідність зважати також на всю сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на його зміст, призначення та використання, а саме: рівень політичного, економічного та культурного розвитку суспільства; сучасний розвиток освіти; специфіка і профіль ВНЗ; рівень автоматизації бібліотечних процесів.

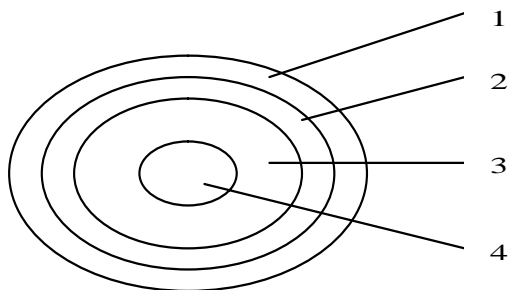

Рис. 2.1. Зовнішні чинники формування фондів вузівської бібліотеки:
1 – суспільство; 2 – вища освіта; 3 – вузівська бібліотека; 4 –
бібліотечний фонд

Серед сучасних тенденцій формування та використання документних ресурсів бібліотек ВНЗ, на нашу думку, найпоширенішими є:

- впровадження новітніх інформаційних технологій та засобів телекомунікаційного зв'язку в організацію координації комплектування і кооперації використання розподіленого документного фонду бібліотек та інформаційних центрів;
- інтеграція інформаційно-бібліотечних ресурсів на основі єдиної комп'ютерно-технологічної взаємодії книговидавців, книгорозповсюджувачів та бібліотек;
- співіснування та взаємодоповнення електронних та традиційних бібліотечних документних ресурсів;
- безкоштовне надання користувачам основних видів документних ресурсів, зібраних у бібліотеках.

Одним з важливіших принципів формування фондів вузівських бібліотек є принцип профілювання-спеціалізації фонду, тобто свідоме обмеження тематики та інших параметрів (види, типи, кількості примірників, мовного складу, хронологічна глибина, призначення) всього фонду та його складових частин. Прагнучи універсальності, бібліотеки вузів мають одночасно забезпечувати і профільність формування, спеціалізацію фондів, що базується на поточному вивченні інформаційних потреб своїх користувачів. Профілювання фонду бібліотеки вищого навчального закладу полягає в дотриманні закону відповідності складу

та структури фонду завданням даного типу і виду бібліотеки та основним потребам її користувачів. Це дасть можливість індивідуалізувати фонд кожної вузівської бібліотеки.

Профіль і структура навчального закладу та вузівської бібліотеки впливають на склад, структуру, функції її документного фонду. Дотримання закону відповідності при постійному комплектуванні забезпечує спадкоємність формування фонду вузівської бібліотеки.

Оскільки вузівська бібліотека є структурним підрозділом навчального закладу, вона має прагнути до відповідності складу і структури її фонду номенклатурі спеціальностей, спеціалізацій та навчальних дисциплін, за якими здійснюється професійна підготовка фахівців у вузі, тобто формувати бібліотечний фонд через придбання документів у відповідності з освітньо-професійними програмами, освітньо-кваліфікаційними характеристиками, навчальними планами, програмами курсів та тематикою наукових досліджень.

При цьому, виходячи із «закону розсіювання С. Бредфорда», бібліотека вузу повинна найповніше відбирати і замовляти документи з основної профільної галузі, для якої вищий навчальний заклад готує фахівців, формуючи ядро і сферу фонду. Що стосується суміжних галузей, вузівська бібліотека має комплектуватися вибірково, з огляду на ступінь зв'язку змісту документа з профілем фонду бібліотеки. Розумне співвідношення частин фонду кожною бібліотекою встановлюється самостійно, залежно від функцій бібліотеки і потреб її користувачів. Так, наприклад, фонд правових документів у бібліотеках юридичних навчальних закладів є основною складовою частиною ядра бібліотечного фонду, що впливає на специфіку його складу та структури. Водночас видання зазначеної тематики за своїм складом і кількістю є сферою у структурі бібліотечних фондів вузів неюридичного профілю. Це створює можливості для налагодження розподіленого комплектування правових документів через координацію придбання і кооперативне їх використання будь-якою бібліотекою у межах корпоративної бібліотечної системи.

Сучасний розвиток новітніх інформаційних технологій значно розширює можливості бібліотек у формуванні і використанні корпоративних профільних документних ресурсів. Координація в цьому напрямі діяльності вузівських бібліотек з іншими видами і типами бібліотек та інформаційних установ сприятиме вдосконаленню бібліотечно-інформаційного

задоволення пов'язаних із самостійною роботою інформаційних потреб студентів.

У системі бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС певне значення має *розподілений бібліотечний фонд*.

Робоче визначення поняття «розподілений бібліотечний фонд» увів до наукового обігу Ю.О. Гріханов, охарактеризувавши його як «сукупність територіально віддалених бібліотечних фондів, які мають узгоджені принципи комплектування, організації використання, а також засоби дистанційного отримання інформації про склад фондів та доступу до документів з цих фондів». Фактором, що впливає на формування розподілених фондів, крім застосування нових комп'ютерних та телекомунікаційних технологій при комплектуванні та використанні фондів, є кризова ситуація, викликана недостатнім фінансуванням на придбання документів у фонди, а також дефіцитом площ для їх зберігання.

Створення розподіленого бібліотечного фонду, як одного з перспективних напрямів документного забезпечення СРС, дозволяє, по-перше, об'єднати ресурси для зниження витрат та покриття частки дефіциту бюджету за рахунок кооперації; по-друге, забезпечити вичерпну повноту сукупного бібліотечного фонду; по-третє, придбання та зберігання інформаційно-документних ресурсів має забезпечити повноту задоволення інформаційних потреб і запитів користувачів бібліотек ВНЗ. Отже, формування розподіленого бібліотечного фонду дозволяє скоротити невиправдане зростання обсягу та дублювання галузевих фондів, забезпечити раціональне витрачання державних коштів для придбання та зберігання документів, а найголовніше – підвищити оперативність та повноту задоволення інформаційних потреб користувачів, що досягається оптимальним розподілом та використанням документних ресурсів.

У роботі бібліотеки велике значення має процес концентрації інформації. З розширенням потоків документів, з одного боку, і підвищенням їх вартості та обмеженням коштів на їхнє придбання, з іншого, підвищується відповідальність бібліотеки за вибір найцінніших галузевих видань, які складають ядро бібліотечного фонду. Ядро – найбільш концентрована частина фонду, до складу якого входять документи, що містять узагальнену, найціннішу профільну інформацію. Тут збираються джерела тривалого попиту, що

мають найвищу ступінь інформативності, тобто містять переважно лише оригінальну, узагальнену, довідкову інформацію. Всі інші видання (науково-популярні, перевидання тощо), що несуть повторну інформацію, складають сферу фонду. Ця частина фонду, як правило, з часом зазнає інтенсивних змін, динаміки.

Безперервний процес інформаційного ущільнення фонду відбувається через переведення певних документів із сфери до ядра фонду. Саме цей безперервний процес концентрації інформації робить документний фонд цілісним утворенням. У технології бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС суттєвим чинником є впровадження нових носіїв інформації, формування фондів бібліотек вищих навчальних закладів новими машинопрочитуваними (цифровими, електронними) носіями інформації.

Електронна інформація в сучасних умовах технологізації СРС і навчального процесу в цілому створює дискретний інформаційний ресурс.

Незважаючи на значну кількість публікацій, що з'явилися з цієї теми у 90-і рр. ХХ ст., на сьогодні немає єдиного тлумачення поняття “електронний ресурс”.

У 1997 р. було звершено проект ІФЛА по створенню ISBD (ER) – Міжнародного бібліографічного опису електронних ресурсів, в якому термін “електронний ресурс” є узагальнюючим визначенням для “кодованих матеріалів (даних та/або програм), що керуються комп'ютером. Цим поняттям об'єднують і матеріали, для яких необхідні периферійні пристрої, підключені до комп'ютера (наприклад, для читання CD-ROM), а також ресурси, що функціонують в режимі on-line (наприклад, дошки повідомлень, групи новин, Web-сторінки)”. Електронні ресурси містять два типи представлення інформації: дані (інформація у формі чисел, символів, графіки, зображень та звуків або комбінацій цих типів інформації); програми (команди або підпрограми для виконання певних завдань, враховуючи обробку даних). Використання таких елементів сприяє самостійному пошуку інформації користувачами-студентами в інформаційному середовищі без суттєвої допомоги викладача чи бібліотекаря. Крім того, існують такі електронні ресурси, які можуть об'єднувати і дані, і програми (наприклад, інтерактивні мультимедіа).

Перевага цього виду документів полягає в тому, що він є засобом мультимедіа – інтерактивним аудіовізуальним

засобом, який дозволяє одночасно здійснювати операції з рухливими графічними зображеннями, текстом та звуком. Класифікація електронних документів є однією з актуальних та досі не вирішених проблем сучасного документознавства.

Електронні документи як елементи електронних ресурсів можуть бути класифіковані за сукупністю різних ознак: за цільовим та читацьким призначенням, матеріальною конструкцією, знаковою природою інформації, обсягом, структурою та ін. При формуванні бібліотечного фонду необхідно враховувати головну ознаку класифікації електронних матеріалів – спосіб доступу до комп'ютерних ресурсів, за якою розрізняють: а) статичні, пакетні, локальні, або автономні (off-line) публікації, що випущені великими тиражами як окремі об'єкти на таких носіях, як CD-ROM; б) динамічні, мережні, віддалені, або он-лайн (dynamic, on-line) публікації, які доступні лише в режимі он-лайн через глобальні інформаційні мережі. Вони називаються також базами даних з інтерактивним доступом [11]. На нашу думку, слід додати ще один вид електронних документів – комбінований ЕД – CD-ROM, на якому записано не лише повнотекстову інформацію, але й розташовані гіперпосилання на Web-адреси різних установ і т. ін. за тематикою CD-ROMу, що дозволяє здійснювати швидкий пошук у всесвітній мережі Інтернет. У зв'язку з тим, що електронні ресурси на сьогодні стають невід'ємною частиною бібліотечних фондів, назріла необхідність вирішення питань уніфікації їх каталогізації, інвентаризації, зберігання, бібліографічного обліку, а також організації обслуговування користувачів. Зазначимо, що поки ще не існує єдиних підходів до комплектування та зберігання цих двох видів електронних документів у бібліотеках.

Стратегія формування фонду статичних електронних документів має бути наближена до тієї, що використовується по відношенню до друкованих видань. У фонди бібліотек динамічні електронні документи не надходять як фізичні об'єкти – до них лише надається доступ. Говорити про постійне зберігання публікацій такого виду можна лише у тому разі, якщо бібліотека перетворила їх на статичний електронний документ, або зробила з нього друковану копію. Завдяки Інтернет вузівська бібліотека отримує можливість використовувати «чужі» ресурси і презентувати світовому співтовариству «власні», що сприяє повноті й оперативності СРС.

Практика бібліотечної справи свідчить, що в системі документного забезпечення СРС електронні повнотекстові документи як вид електронної інформації мають певні переваги над друкованими, а саме:

- оперативність надходження до користувача;
- різноманітність доступу (використання CD-ROM, у режимі он-лайн, через пошук у мережі Інтернет);
- можливість «перекачування» змісту у пам'ять персонального комп'ютера користувача;
- відсутність необхідності опрацювати, розставляти на полицях, відновлювати втрачені сторінки;
- можливість одночасного використання одного видання кількома користувачами, виключення необхідності придбання великої кількості примірників однієї назви видання у фонд бібліотеки;
- можливість діалогу у інтерактивному режимі між користувачами та автором, між студентами і викладачем.

Перспективне завдання – створення цифрової (електронної) бібліотеки (Digital Library – DL) як корпоративного розподіленого фонду профільних документів. Це можуть бути електронні підручники та навчальні посібники, методичні вказівки до виконання самостійної роботи студентів, пакети навчальних прикладних програм та інші електронні видання, необхідні для навчального процесу. Розподілена корпоративна інформаційна система у перспективі дозволить надійно зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції навчальних електронних документів, які можна отримати у зручній для користувача формі через глобальні мережі передачі даних.

Крім того, слід відмітити, що створення ЕБ дозволить розширити можливості документного задоволення інформаційних потреб, пов'язаних із самостійною роботою студентів, через розширення складу навчального фонду за рахунок включення електронних документів; залучення до навчального процесу ресурсів Інтернет, створених іншими бібліотеками галузі, регіону, країни, світу.

Основними завданнями електронних бібліотек, поряд з традиційними, є:

- автоматизація всіх основних бібліотечних процесів: від замовлення до використання документів користувачами,

обмін інформаційними ресурсами;

- доступ до локальних та віддалених баз даних: організація доступу до внутрішніх електронних ресурсів вишого навчального закладу та до зовнішніх світових баз даних з наукових та освітніх напрямів вузу;

- отримання реферативної та повнотекстової інформації у режимі он-лайн;

- формування та зберігання електронних фондів;

- заміна традиційних (карткових) каталогів електронними, оновлення останніх;

- штрихове кодування фондів;

- упровадження єдиного формату бібліографічного запису для обміну інформацією.

Інтенсивний розвиток сфери освіти та дистанційного навчання на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій змушує нас постійно звертатися до питань створення електронних бібліотек, як новітніх утворень та дистанційної технології у багатоаспектній інформаційній системі ВНЗ. Така система повинна також включати, крім ЕБ, інформаційну мережу філій та автоматизовані робочі місця для студентів і викладачів, де самостійно можна працювати з електронними ресурсами та отримувати необхідну інформацію.

Оскільки у даному випадку мова йде не про епізодичне, а широке і систематичне використання дистанційних технологій у самостійній роботі студентів, то ця проблема становиться надто актуальною та достатньо складною.

Вже існуючий досвід сумісної діяльності програмістів, інженерів та бібліотечних працівників з створення ЕБ дозволив визначити структуру та зміст ЕБ і її електронних ресурсів. До яких можна віднести:

- бази даних повнотекстових підручників та навчально-методичних матеріалів;

- електронні версії профільної періодики;

- предметно-орієнтовані бази даних (БД);

- бібліографічні БД;

- довідники, тезауруси профільної тематики;

- архіви учбових програм і фільмів;

- архіви музичних творів і звуків;

- електронний каталог із посиланнями на електронні ресурси з вивчення навчальних програм .

Автоматизовані бібліотечні мережеві інформаційні системи, які успішно розвиваються у багатьох ВНЗ є, на наш погляд, першим кроком у створенні повноцінної ЕБ, спочатку локальної, а потім розподіленої. Практичний досвід бібліотек утворення великих масивів даних книг та періодичних видань, першоджерелами яких є паперові носії, свідчить, що для успішного завершення проекту завантаження цього масиву однаково старанно треба дотримуватися проектування і реалізації, як технології роботи з електронною формою документів, так і створення спеціальних технологій роботи з самими паперовими носіями. Тобто, необхідно враховувати наступне:

- організація спеціальних технологічних галузей уведення даних для книг та брошур з бібліотечного фонду;

- наявність сучасного обладнання для сканування текстів та зображень;

- збереження якості зображення на плівці при архівації в ЕБ аудіо та відео даних;

- розробка технологій автоматизованої систематизації та каталогізації звуку і зображення;

- підготовка висококваліфікованих спеціалістів, інженерів, програмістів та бібліотекарів, спроможних працювати над створенням інформаційно-інтелектуальних електронних ресурсів.

Ураховуючи, що ЕБ первісно повинна створюватися як розподілена інформаційна система, взаємодія регіональних електронних бібліотек дозволить в межах сумісних проектів ефективніше використовувати фінансові та інформаційні можливості ВНЗ. А також сприяти вдосконаленню бібліотечно-інформаційного забезпечення навчання на основі максимально повного задоволення інформаційних потреб студентів.

Отже, в умовах ВНЗ, ЕБ реалізується з урахування її завдань, профілю, особливостей інформаційних потреб науково-педагогічних працівників і студентів та виконує функції, які необхідні для підтримки навчального процесу та самостійної роботи студентів: каталогізація і систематизація інформаційних ресурсів, надання користувачам персонального віртуального

простору, довідково-інформаційне забезпечення, вдосконалення засобів пошуку інформації, навчання користувачів та персоналу роботі з ЕБ.

Наведене свідчить, що коли комп'ютерні, телекомунікаційні та інші новітні засоби комунікації додали до традиційних документних комунікацій електронні, в яких повідомлення подаються у вигляді фізичного поля, фонд бібліотеки став відкритим до будь-яких форм документної інформації – від рукописів до гіпертекстів.

Друковані й електронні документи будуть і надалі ефективно співіснувати у фондах вузівських бібліотек, створюючи документну базу задоволення пов'язаних із самостійною роботою інформаційних потреб студентів, формування інформаційної і когнітивної складових БІЗСРС.

2.3. Інформаційна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів

Інформаційна складова розглядається у двох основних аспектах: 1) як інформатизація бібліотек, створення автоматизованого бібліотечного комплексу (АБК), автоматизованих робочих місць (АРМ) «Самостійна робота студентів» і 2) як система організації інформації – відомостей про первинні документи, їх місцезнаходження задля оперативного доступу користувачів до локальних, регіональних, національних і світових інформаційних ресурсів профільного змісту через мережі Інтранет/Інтернет.

Інформатизація бібліотек вищих навчальних закладів є засадою впровадження сучасних освітніх технологій і модернізації бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС. Це, на наш погляд, по-перше, підкреслюється взаємозв'язком і взаємообумовленістю рівня розвитку бібліотечних та освітніх технологій. Ідеальним уявляється варіант, коли вони реалізовані в достатній мірі і в освітній, і в бібліотечній галузях. По-друге, основний акцент треба зробити на тому, що впровадження комп'ютерних технологій передбачає активне звернення до цілого спектру інформаційних ресурсів. При цьому цільові установки освітніх технологій у галузі самостійної роботи студентів зумовлюють необхідність ефективного

управління цими ресурсами, наявність оптимальних умов доступу до них, високого рівня інформаційної культури студентів, викладачів і бібліотечних працівників. Наведене є одночасно і завданнями інформатизації вузівських бібліотек.

Рівень інформатизації вузівських бібліотек є головною умовою ефективності впровадження нових освітніх технологій та вдосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення навчального процесу. До сучасних освітніх технологій у роботі віднесено, в першу чергу, технології, основані на застосуванні комп'ютерів, Інтернет, мультимедійні технології, які базуються на комплексному використанні сучасних технічних засобів навчання: персональних комп'ютерів, відео- та аудіовізуальних засобів тощо.

Інформатизація вузівських бібліотек в означеному контексті визначена як створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб вищої школи через формування і використання документних, інформаційних та когнітивних ресурсів. Оптимальна організація і використання їх в сучасній системі освіти виступає об'єктом і для освітніх технологій, і для інформатизації вузівських бібліотек.

Підвищення ефективності бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС та максимальне наповнення інформаційної складової системи БІЗСРС безпосередньо пов'язані з впровадженням у бібліотечну сферу сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, здійсненням комплексної автоматизації бібліотечних процесів, що сприяє успішній реалізації завдань.

Досвід багатьох вузівських бібліотек довів, що розвиток інформаційної складової бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС може здійснюватися за умов:

- нарощування технічного оснащення, впровадження у роботу бібліотеки нових інформаційних технологій і засобів телекомунікації;
- інтеграції вузівських бібліотек з бібліотеками інших типів і видів, іншими інститутами соціальної комунікації, і особливо зі структурами теледоступу до спеціальної інформації, злиття бібліотечних та інформаційних служб в єдині інформаційні системи;
- забезпечення віддаленого доступу як до своїх ресурсів, так і до ресурсів інших бібліотек, активної роботи в Інтернет та інших мережах.

Інновації інформаційної складової, пов'язані зі створенням нових поколінь обчислювальної техніки, постійним вдосконаленням програмних продуктів, можливістю переведення традиційних джерел інформації на електронні носії, впровадженню CD-технологій, новітніх методів електронної передачі інформації та електронної доставки документів у поєднанні з гіпертекстом і можливістю графічного надання інформації, визначили ряд ефективних тенденцій в організації бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС:

- поєднання бібліотечного та бібліографічного обслуговування, можливість одночасного отримання бібліографічного опису і повного тексту документів;
- інтеграції бібліографічного обслуговування через створення зведених електронних каталогів, використання локальних і глобальних комп'ютерних мереж, Інтранет та Інтернет;
- розширення можливостей обслуговування за рахунок впровадження засобів мультимедіа, переваг автоматизованого пошуку.

Незважаючи на інноваційні напрями в організації інформаційної складової БІЗСРС, необхідно враховувати ряд соціальних, економічних і технологічних проблем:

- швидке старіння засобів реалізації інформаційних процесів (обчислювальної техніки програмного забезпечення, носіїв інформації);
- необхідність переведення масивів текстової інформації в цифрову форму (ретроконверсія);
- проблеми, викликані бурхливим розвитком електронних документів («копірайт», бібліографічний опис, термінологія і стандартизація в даній сфері);
- проблеми захисту електронної інформації від несанкціонованого доступу, антивірусного захисту інформації і програмного забезпечення;
- проблеми, пов'язані з наявністю «віртуальних» користувачів;
- гострий фінансовий дефіцит, постійна необхідність віднаходити нові джерела фінансування, проблема співвідношення платного і безплатного обслуговування тощо.

Чітке визначення змісту інформаційної складової

системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС ускладнюється багатозначністю поняття «інформація», невизначеністю співвідношення з поняттям «документ». Виходячи з праць Н. М. Кушнарєнко і Ю. М. Столярова, цей зв'язок можна характеризувати таким чином: документ – це єдність інформації та матеріального носія; документ – це записана інформація, що може бути використана як одиниця в інформаційному процесі; документ – це носій соціальної (а не природної) інформації, оскільки створюється людиною для використання у суспільстві; документ передбачає наявність семантичної (сислової) інформації, що є наслідком інтелектуальної діяльності людини; інформація розповсюджується дискретно, тобто у вигляді повідомлення; інформація без матеріального носія вважається усною [4, 129]. Поділяючи їхню точку зору, вважаємо, що автори мають на увазі, перш за все, інформаційну складову первинного документа, розуміючи під інформацією текст первинного документа, переданий різними засобами і методами. На нашу думку, інформаційна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС – це не лише первинна інформація, вилучена з тексту документа, а й вторинна інформація – відомості про первинний документ.

В умовах автоматизації розширюються можливості створення, пошуку і отримання даних через дискретність складання пошукових образів документів і зростання адекватності словника фонду через створення електронних каталогів, Web-сторінок (сайтів, порталів) тощо. З упровадженням в бібліотечну сферу комп'ютерних і телекомунікаційних технологій в бібліотечній термінології з'явилося поняття «інформатизація бібліотек». Однак вузівські бібліотеки задовго до появи комп'ютерів і засобів телекомунікації здійснювали інформаційну діяльність.

Завдяки впровадженню нових комп'ютерних технологій розширюються та модернізуються засоби і можливості у галузі бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС. З розвитком інформаційного суспільства, інформатизації освіти і бібліотечної галузі інформація набуває ролі вирішального чинника у підвищенні статусу вузівської бібліотеки, яка стає активним учасником навчального процесу в цілому і СРС зокрема.

У цьому аспекті слід підкреслити, що одним із головних чинників удосконалення інформаційної складової бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи

студентів є автоматизація бібліотечних процесів, створення автоматизованих бібліотечних комплексів. Тому вбачаємо доцільним зупинитися на досвіді створення й розвитку АБК деяких бібліотек. Виходячи з рекомендацій, які містяться в літературних джерелах, а також із досвіду запровадження автоматизації бібліотек ВНЗ, стало можливим з'ясувати типові етапи та шляхи автоматизації бібліотечних процесів задля удосконалення інформаційної складової БІЗСРС.

Методологічну базу впровадження в бібліотеках АБК склали ідеї Я.Л. Шрайберга щодо автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів і створення автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС). Він обґрунтував систему, що базується на десяти взаємозалежних основних положеннях (принципах). Серед них принципи: 1) ідентичності; 2) апаратної сумісності; 3) інтегрованості і модульності програмного забезпечення; 4) технологічності; 5) одноразовості; 6) корпоративності; 7) мережевої інтеграції; 8) керування і моніторингу; 9) типізації проектних рішень; 10) міжнародної кооперації [156].

Саме на цих принципових засадах та на основі запропонованої Я.Л. Шрайбергом методики аналізу характеристик автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем різних бібліотек і рекомендацій з вибору конкретного варіанту АБІС, з урахуванням різних факторів було, наприклад, побудовано АБК у деяких вузівських бібліотеках м. Харкова.

Вибір варіанту АБІС сьогодні не є складним, оскільки на ринках програмних продуктів пропонується декілька програм з високими показниками якості. В усіх сучасних АБІС реалізовані практично однакові функції, але є й відмінності, які потребують спеціальної оцінки з боку фахівців. По-перше, програма може бути орієнтована на різні операційні системи (наприклад, на Windows або Linux), кожна з яких має свої переваги і недоліки (крім того, слід ураховувати, які з цих систем використовуються в даному ВНЗ). По-друге, програма може бути орієнтована на різні структури обчислювального комплексу, наприклад, на структуру типу «клієнт–сервер» або «файл–сервер».

Перша з них, на нашу думку, є більш ефективною і забезпечує:

а) можливість роботи системи як в автономному режимі (у локальній обчислювальній мережі бібліотеки), так і в різних мережевих структурах, включаючи мережу ВНЗ (Інтранет), а

також регіональні, національну і глобальну мережі (Інтернет);

б) незалежність даних від прикладної програми і можливість їх використання багатьма користувальними програмами на основі SQL-запитів;

в) надійне функціонування баз даних і захист інформації в них;

г) швидкий та ефективний пошук даних зі складних структурних запитів;

д) можливість розвитку АБК шляхом простого збільшення кількості робочих станцій, тобто автоматизованих робочих місць бібліотекарів (АРМ), що підключаються до сервера БД (без додаткових витрат на клієнтські програми). Отже, при виборі варіанту АБІС було віддано перевагу системам з «клієнт-серверною» структурою.

Крім того, в різних варіантах АБІС по-різному можуть використовуватися автоматизовані робочі місця (АРМ) бібліотекарів. Наприклад, у системі ІРБІС передбачені спеціалізовані робочі місця для кожного співробітника бібліотеки («АРМ-комплектатора», «АРМ-каталогізатора», «АРМ-читача»), а в інших системах (у тому числі в ПП «САБ», яка функціонує, наприклад, в бібліотеці юридичної академії) використовуються АРМ універсального призначення. Кожне автоматизоване робоче місце налаштовується на режим та умови роботи того користувача (бібліотекаря), який у даний час працює на АРМ. Таке рішення є привабливішим, оскільки не потребує створення спеціалізованих робочих місць для кожної категорії бібліотекарів. Це також означає, що на першому етапі введення АБК у його складі може бути мінімальна кількість робочих станцій (2-3 універсальних АРМ). Слід також зазначити, що АРМ читача взагалі може бути відсутнім у системі.

Впровадження у вузівській бібліотеці інформаційних технологій, а також створення нових електронних ресурсів, насамперед, пов'язані з внесенням змін в організаційно-штатний розклад і проведенням спеціальних навчальних занять з персоналом. На наш погляд, при впровадженні АБІС доцільно зберегти основні структурні підрозділи бібліотеки і ввести новий відділ сучасних інформаційних технологій з такими основними функціями:

- впровадження та вдосконалення програмно-технічних засобів АБК;

- створення власних інформаційних ресурсів;
- виконання низки сервісних функцій (експорт-імпорт бібліографічних даних, видання та обробка статистики, формування складних звітів);
- навчання, консультації, допомога співробітникам і користувачам бібліотеки у користуванні Web-сайтом бібліотеки.

Оскільки важливою складовою системи БІЗСРС є електронні ресурси, до її створення залучаються всі підрозділи бібліотеки. Природно, що кожний відділ, виконуючи традиційні функціональні обов'язки, повинен зробити свій специфічний внесок у вирішення загальних завдань автоматизації бібліотечних процесів: комплектування документів; ведення довідкових БД; аналітична обробка статей; ведення електронної картотеки статей на основі їх багатоаспектного індексування; довідково-бібліографічне обслуговування; автоматизоване обслуговування читачів на основі ЕК. Тобто всі функції бібліотеки пов'язані переважно з формуванням, підтримкою і використанням електронного каталогу як основного засобу отримання інформації. Очевидно, що будь-яка функція сьогодні може бути автоматизована з використанням сучасних інформаційних технологій: комп'ютерів, мережесих засобів та автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС).

Таким чином, ефективне використання інформаційної складової системи БІЗСРС можна досягти лише через комплексну автоматизацію, яка передбачає вирішення наступних задач:

- автоматизація всіх технологічних (виробничих) підрозділів бібліотеки із збереженням, в основному, існуючої структури і прийнятого розподілу функцій;
- повна автоматизація функціональних обов'язків персоналу на кожній технологічній ділянці, у тому числі традиційних для бібліотеки функцій і нових функцій, що виникають у зв'язку з автоматизацією бібліотеки;
- поступова заміна традиційного довідково-пошукового апарату (системи карткових каталогів і картотек) на систему електронних каталогів (ЕК);
- комплектування, поряд з фондами документів у

традиційному вигляді, фондів електронних видань (ФЕВ) на машинних носіях (компакт-дисках, магнітних і магніто-оптичних дисках великої ємності тощо);

- забезпечення оперативного, вільного і зручного доступу до ЕК і до ФЕВ внутрішніх користувачів (бібліотекарів і відвідувачів бібліотеки) і зовнішніх користувачів (через мережі Інтранет та Інтернет відповідно);

- створення можливості виходу з АРМ бібліотеки (персоналу і відвідувачів) у зовнішні комп'ютерні мережі (насамперед, в Інтернет);

- здійснення обміну бібліографічними даними і повнотекстовими документами з іншими бібліотеками та організаціями (у заданих міжнародними стандартами форматах), у тому числі автоматизованого обміну інформацією з міжбібліотечним абонементом (МБА) та електронної доставки документів (ЕДД).

При вирішенні цих завдань особлива увага приділяється створенню «ядра» АБК. Це дозволяє при обмеженому складі засобів автоматизувати ключові технологічні функції (комплектування і каталогізацію фонду), а потім, по мірі навчання персоналу та освоєння всіх можливостей АБІС, у два-три етапи впровадити повну (комплексну) автоматизацію бібліотеки ВНЗ.

З огляду на це, важливим є питання визначення пріоритетів різних технологічних функцій та встановлення черги для їх автоматизації.

В системі пріоритетів першочергове значення, на нашу думку, має впровадження автоматизованого комплектування бібліотечного фонду з метою оперативного створення електронного каталогу нових надходжень. Тим більше, що автоматизована обробка нових надходжень не викликає серйозних труднощів.

При обробці нових надходжень документів необхідно охопити всі види видань, а також здійснювати аналітичну обробку статей (останню вимогу іноді «залишають поза увагою» або ігнорують).

Процес ретроконверсії карткових каталогів (картотек) у вузівських бібліотеках тривалий і потребує значних затрат часу. Але без вирішення цієї ключової задачі електронний каталог залишається неповним, і це змушує паралельно з ним вести і використовувати традиційні карткові каталоги і картотеки, що вимагає великих затрат часових і кадрових ресурсів і не дає

належного ефекту від автоматизації. З іншого боку, саме конверсія карткових каталогів є найбільш трудомістким завданням, для вирішення якого ще не знайдено ефективного методу автоматизації (бібліографічні дані про видання і статті з ретро-фонду вводяться в ЕК вручну). А від швидкості вирішення в повному обсязі задачі ретроконверсії карткових каталогів залежать строки одержання реального ефекту від автоматизації бібліотеки і наповнення інформаційної складової системи БІЗСРС.

Серед пріоритетних є також задача розробки і впровадження ефективних методів пошуку в ЕК, оскільки значну частину робочого часу співробітників відділів наукової обробки документів і довідково-інформаційного обслуговування користувачів займає саме пошук необхідних документів в ЕК. Природно, що кінцевий ефект від впровадження автоматизованого пошуку також залежить від якості ЕК. Нарешті, пріоритетною є задача забезпечення оперативного і влучного (онлайнного) доступу користувачів до всіх електронних ресурсів вузівської бібліотеки, а також через неї до зовнішніх ресурсів, що існують в мережі Інтернет.

Рівень обслуговування користувачів в автоматизованому режимі, повне й оперативне задоволення їхніх інформаційних потреб прямо залежить від якості електронного каталогу, документної, інформаційної і когнітивної складової БІЗСРС. Впровадження автоматизованого обслуговування вимагає додаткових фінансових і матеріально-технічних ресурсів (на придбання сканерів, штрих-кодів, на виготовлення читацьких квитків і етикеток зі штрих-кодами, наклеювання етикеток на примірники видань), а також виконання технологічних функцій, автоматизація яких не дає помітного ефекту для читачів, а саме: формування та видача інформаційних матеріалів і довідок, які носять неоперативний характер (частково застарілі дані); обслуговування читачів у читальному залі та по МБА; обробка звітно-статистичних даних тощо.

Оскільки процес автоматизації має послідовний і тривалий характер, крім встановлення пріоритету для кожної технологічної функції, доцільно визначити той часовий період (етап), впродовж якого ця функція може бути автоматизована. При цьому потрібно враховувати такі чинники: реальний стан програмно-технічної бази, готовність персоналу бібліотеки, достатність інформаційних матеріалів (у тому числі довідників, таблиць класифікації, інструкцій тощо). Визначення завдань для кожного

періоду в процесі автоматизації має сприяти створенню у бібліотеці багатоаспектного електронного каталогу:

1) перший період – уведення першої черги системи у мінімальному складі (сервер БД плюс 2-3 АРМ) з метою автоматизації обробки нових надходжень, освоєння системи й навчання персоналу бібліотеки;

2) другий період – уведення потужнішого сервера БД і додаткових АРМ з метою комплексної автоматизації основних технологічних функцій бібліотеки, розгортання робіт з ретроконверсії карткових каталогів і прискорення темпів формування ЕК і довідкових БД;

3) третій період – розвиток системи на її власній базі, вихід на рівень повної та комплексної автоматизації.

При виборі АБІС та її впровадженні мають застосовуватися всі можливі заходи для забезпечення швидкої та зручної роботи персоналу бібліотеки. У системі електронних каталогів і картотек доцільно зберегти звичний для бібліотеки довідково-пошуковий апарат за видами видань, їх призначенням, тематичними розділами тощо. Оскільки питання структури і змісту електронних каталогів бібліотек поки ще не врегульовані на нормативному рівні, його вирішення залежить від узгодження вимог бібліотеки з можливістю використовуваної програми автоматизації. Наприклад, структура електронного каталогу в ПП «САБ» створена з урахуванням прийнятої в бібліотеці системи правил ведення карткових каталогів, книг обліку і звітності.

Загальний електронний каталог включає три великих розділи, що відбивають традиційну для бібліотеки ВНЗ систему каталогів і містить відповідно: бібліографічні описи неперіодичних видань; бібліографічні описи періодичних видань; аналітичні описи статей та інших складових частин документів.

Перший розділ ЕК на логічному рівні поділено на підрозділи, склад яких враховує прийняту в бібліотеці систему розміщення фонду, обліку і звітності: основний фонд (у т.ч. наукові і навчальні видання); дисертації; аудіовізуальні (CD-ROM) документи. Усі ці підрозділи знаходяться в єдиному електронному каталозі і виділені для зручності збирання та обробки статистики, а також для пошуку користувачем документів із відповідного підрозділу ЕК.

Другий розділ ЕК («Періодика») містить короткі бібліографічні описи журналів і газет, при цьому всі видання (незалежно

від виду і року видання) зберігаються в єдиному масиві.

Третій розділ ЕК («Картотека статей») також є єдиним масивом аналітичних описів статей (складових частин видань), без огляду на вид видання, що є джерелом для складання аналітичного опису (АО).

Структура записів у базу даних електронного каталогу відбиває набір полів (даних), заданий діючими національними і міждержавними стандартами, враховує сформовані стереотипи роботи з опублікованими документами бібліотекарів і читачів. Засоби пошуку документів, реалізовані в ПП «САБ», мають такі характерні риси, які значно полегшують роботу користувача при формуванні пошукових запитів, а саме: наявність декількох варіантів (режимів) пошуку («Швидкий пошук», «Пошук по номеру екземпляра», пошук по «Структурному запиту», пошук по «Зведеному опису», пошук «За зазначений період»); наявність окремих екранних форм для кожного режиму пошуку і можливість входу до нього на різних етапах технологічного циклу; розвинена система допомоги бібліотекареві в процесі пошуку.

У цілому реалізовані механізми пошуку документів у ЕК будь-якої автоматизованої бібліотечної програми є достатньо ефективними і легко освоюються бібліотекарями і користувачами електронних каталогів.

Важливим напрямом збагачення інформаційної складової БІЗСРС є забезпечення ефективного обміну інформацією, яка накопичена в електронному каталозі, взаємодія вузівських бібліотек з іншими, участь у різних корпоративних проєктах, реалізація функцій «міжбібліотечний абонемент» та «електронна доставка документів». Однією з обов'язкових умов вирішення цих задач є наявність в АБК модулів експорту й імпорту бібліографічної інформації. Як правило, всі сучасні АБІС (у тому числі ПП «САБ») мають такі реалізовані модулі, що забезпечують формування експортованих та імпортованих бібліографічних записів (БЗ) у форматі UNIMARC.

Однак, як показав аналіз, наявність модулів експорту й імпорту БЗ ще не вирішує всіх проблем взаємодії бібліотек. По-перше, необхідно мати погоджений з усіма учасниками обміну (корпоративного проєкту) протокол, у якому мають визначатися: склад даних, що включаються в БЗ, правила їхнього запису на файл (формат запису), структуру (формат) переданих файлів. Ця задача, на перший погляд, вирішується досить просто. Разом з тим аналіз функціонування модулів експорту та імпорту в бібліотеках показав, що

повний цикл «експорт – імпорт БЗ» реалізується без будь-яких утруднень лише в межах «своєї» системи (тобто, коли модуль імпорту обробляє записи, видані модулем експорту цієї ж системи). По-друге, при встановленні обміну з іншими системами виникають серйозні проблеми, пов'язані з розходженнями складу параметрів, включених до протоколу обміну між двома системами; способів опису (кодування) параметрів, включених до погодженого протоколу обміну; в структурі файлів, що беруть участь в обміні.

Наприклад, в експериментах з обміну даними між бібліотеками м. Харкова були виявлені деякі розбіжності у структурі файлів формату ISO-UNIMARC, поданих у різних варіантах автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (ЛІБЕР, ІРБІС, АЙСІС) і доведено необхідність введення в модулі експорту й імпорту бібліографічних записів спеціальних блоків настроювання режиму обміну даними.

Крім того, при створенні корпоративних інформаційних ресурсів виникає ще одна проблема, пов'язана з тим, що різні бібліотеки – учасниці проекту можуть використовувати різні системи індексування (класифікації, предметизації й кодування) документів.

Зазначена проблема може бути вирішена через: використання в усіх бібліотеках-учасницях спеціальних таблиць «паралельного індексування» документів, взаємопогоджених тематичних тезаурусів (з однаковою структурою і змістом словникових статей). Вузівським бібліотекам слід, на наш погляд, підключитися до впровадження програми «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек» (2001–2003), ініційованої Міжнародним фондом «Відродження» та Міністерством культури і мистецтв України.

Створення регіональних інформаційних порталів дозволить забезпечити структурований доступ до інформації як місцевого, так і глобального значення через мережу Інтернет. Портали допоможуть отримати рівні можливості різним категоріям користувачів. Цього можливо досягти через координацію Інтернет-сторінок, забезпечення вузівських бібліотек відповідними технічними засобами для подання інформації в Інтернеті, тематично і технічно взаємозв'язаної перехресними посиланнями з відповідною галузевою інформацією. Організація регіональних інформаційних порталів та корпоративних зведених електронних каталогів провідних бібліотек регіонів України сприятиме вдосконаленню системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

Серед сучасних засобів збагачення й поширення інформаційної складової БІЗСР є створення бібліотечних Web-сторінок, Web-сайтів і Web-серверів, активне використання ресурсів глобальної мережі.

Головними критеріями якості бібліотечних Web-серверів є глибина змісту, легкість навігації, стабільність інформаційних ресурсів, оперативність оновлення інформації, доступність для користувачів, єдиний дизайн для усіх розділів [89]. Наприклад, на сторінках Web-серверу наукової бібліотеки Національного університету «Киево-Могилянська Академія» розміщені довідкові відомості про Web-сервери бібліотек вузів України. За допомогою засобів гіперпосилань можна потрапити на Web-сторінки таких бібліотек, як наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, наукова бібліотека Дніпропетровського державного університету, науково-технічна бібліотека Донецького державного технічного університету, наукова бібліотека Ужгородського державного університету, наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка, бібліотека Львівської теологічної академії, наукова бібліотека Харківського національного університету, науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», бібліотека Технологічного університету Поділля та ін. Унікальною можливістю для вузівських бібліотек є надання своїх інформаційних ресурсів багатомільйонній аудиторії користувачів мережі Інтернет. У цьому разі глобальна мережа використовується, по-перше, як «вітрина» (тобто надання інформації про себе); по-друге, як практичний інструмент (доступ та використання світових інформаційних ресурсів).

Для підвищення ефективності бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС бібліотеки мають активніше використовувати можливості Інтернету, його довідкові та енциклопедичні ресурси, бази даних, оснащені потужним пошуковим механізмом, а також оперативний доступ до найновішої інформації. Мережа Інтернет дозволяє вирішити проблему як віддаленого доступу, так і віртуального документообміну. Крім того, підключення до мережі Інтернет надає бібліотеці такі можливості:

- створення Web-сторінки бібліотеки, її постійне оновлення;
- надання користувачам електронного каталогу через мережу Інтернет/Інтранет;

- використання користувачами даної бібліотеки ресурсів глобальної інформаційної мережі;
- навчання користувачів основам роботи у мережі Інтернет;
- функціонування електронної пошти, її широке використання для виконання тематичних запитів користувачів світовими інформаційними ресурсами та ін.

На основі перегляду Web-сторінок вузів та вузівських бібліотек було з'ясовано, що майже 50% державних вищих навчальних закладів України надають інформацію про себе в мережі Інтернет. Однак лише 10% з них мають бібліотечні Web-сторінки з детальною інформацією про бібліотеку, переліком інформаційних послуг та електронних каталогів.

До фактографічних ресурсів на Web-серверах слід віднести довідкову інформацію – відомості про історію становлення та розвитку вузівської бібліотеки, час роботи, а також перелік послуг, що надаються користувачам бібліотеки. Деякі Web-сервери і Web-сторінки вузівських бібліотек надають інформацію про свої бібліотечні фонди за допомогою як електронних каталогів, так і рубрик «Фонди».

Прикладом цього може служити електронний каталог наукової бібліотеки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (<http://www.kpi.kharkov.ua>), який має такі рубрики: «Основний фонд», «Каталог періодичних видань», «Картотека статей», «Нові надходження» (інформація про літературу за 23 тематичними напрямками, отриману за останні 2 місяці). Цей електронний каталог ведеться з 1985 року і на сьогодні містить 50 тис. бібліографічних описів документів основного фонду (книг, журналів, газет, статей з актуальних питань економіки, політики, науки, культури тощо). Завданням рубрики «Фонди» є інформування та рекомендація найцікавіших та найцінніших документів з фондів бібліотеки.

Досі ще не розроблені єдині вимоги щодо розкриття бібліотечних фондів у мережі Інтернет та організації рубрики «Фонди» на Web-серверах бібліотек. Тому кожна бібліотека прокладає свій власний шлях у цьому напрямі, використовуючи власні інформаційні ресурси та технічні можливості.

Про це свідчить аналіз досвіду головних бібліотек України. Так, на Web-сторінці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/librarv/stock.html>) в рубриці «Фонди» інформація подається: за видами документів –

«Газетні фонди»; «Картографічні видання»; «Стародруки»; «Нотні видання»; за змістом документів – «Бібліотекознавча література» та «Зарубіжна україніка»; за призначенням – «Архівний фонд НАНУ». Тобто, бібліотека намагається представити користувачам найцінніші підрозділи свого фонду.

На Web-сервері Наукової бібліотеки Національної Української Києво-Могилянської Академії під рубрикою «Наші фонди» (www.ukma.kiev.ua/ukmalib/UKRAINE/fondv.htm) подається інформація про підфонди, згруповані за видами документів: «Рідкісні та цінні видання» (являє собою список із 29 бібліографічних описів книг); «Книжкові колекції» (Академія має давні традиції отримання приватних бібліотек; тут представлені колекції таких видатних діячів української науки та культури: В. Старицького, В. Брюховецького, В. Чубатого, В. Заїки-Новацького, В. Рінберг, Д. Павличка, Ю. Паславського, Я. Головача та багатьох ін.); «Ізотека» (бібліотека подає в мережі Інтернет не лише текстові бази даних, а й графічні, наприклад, «Шевченкіана» П. Шпильового та «Українське малярство»); «Автореферати дисертацій»; «Кваліфікаційні роботи студентів НаУКМА»; «Колекція CD-ROM»; «Періодичні видання». Слід зазначити, що вона є «плоскою», «не гіпертекстовою», без гіпертекстових посилань у межах баз даних бібліографічної інформації, недостатньо придатної для багатоаспектного пошуку.

На Web-сторінці Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету (<http://www.univer.kharkov.ua/main/library/coll.htm>) рубрика «Фонди» також представлена за видами документів. Тут виділені такі розділи: «Книжкові колекції»; «Дисертації»; «Колекція MD та CD-ROM»; «Періодичні видання»; «Мікрофільми та мікрофіші»; «Рідкісні книги та рукописи». Крім того, в цій рубриці виокремлено підрозділ «Нові надходження».

Корисною є інформація про фонди Науково-технічної бібліотеки Харківського державного автомобільно-дорожнього технічного університету (<http://www.khadi.kharkov.ua/library>). Бібліотека надає можливість пошуку за базами даних, інформує про нові надходження неперіодичних та періодичних видань. Особливий інтерес для бібліотек має інформація про обмінні фонди (рубрика «Обменный фонд»). Інформація про фонди представлена у вигляді неанотованих бібліографічних списків книг та періодичних видань.

На жаль, електронні каталоги, представлені у Web-сайтах бібліотек, ще не мають достатньої інформаційної глибини. У більшості випадків вони відбивають лише надходження останніх 5–6 років та окремі частини фонду.

Для багатоаспектного розкриття бібліотечних фондів у мережі Інтернет доцільно формувати електронні каталоги та спеціалізовані бази даних за різними ознаками: за видами документів – наприклад, «Рукописи», «Дисертації та автореферати дисертацій», «CD-ROMи», «Періодичні видання»; за цільовим призначенням – «Нові надходження», «Архівний фонд», «Обмінний фонд» тощо; тематичні – «Праці вчених та викладачів», «Закони України», «Вища школа», а також галузеві бази даних відповідно до профілю вишого навчального закладу та інформаційних потреб користувачів.

При формуванні баз даних необхідно також звернути увагу на необхідність розміщення інформації про бібліотечні фонди у вигляді анотованих бібліографічних списків документів з гіперпосиланнями. Вся інформація про бібліотеку та бібліотечні фонди бажано, на наш погляд, представляти трьома мовами: українською, російською та англійською. Це збільшить кількість як зарубіжних, так і вітчизняних користувачів мережі Інтернет. Багато Web-серверів бібліотек ВНЗ містять повнотекстові БД збірок наукових праць, наприклад, «Наукові записки НаУКМА» (Києво-Могилянської Академії <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>), який складається з кількох галузевих томів: «Філософія та релігієзнавство», «Культура», «Історія», «Філологія», «Природознавчі науки», «Філософія. Правознавство», «Право»; «Вестник Харьковського государственного автомобильно-дорожного технического университета» (<http://www.khadi.kharkov.ua/library/vestnik/vestnik.htm>), який розкриває зміст десяти випусків. Для вирішення проблеми дотримання законодавства з авторського права на інтелектуальну власність можливість доступу користувачів до електронних ресурсів забезпечується шляхом реєстрації користувачів та/або оплати послуг.

Виходячи з наведеного, на нашу думку, сайти бібліотек вищих навчальних закладів є інструментом структурування інформації, потрібної викладачам і студентам. Рівень структурування власних та зовнішніх мережевих ресурсів на сайтах визначається характеристиками організатора ресурсу і тими функціями, які він переважно виконує в системі галузевої інформації. Тому бібліотечні сайти покликані задовольняти загальні, особливі та індивідуальні потреби користувачів-

студентів, активно розвиваючи документний, інформаційний і когнітивний види діяльності вузівської бібліотеки.

Створення сайтів вузівських бібліотек дозволяє їм здійснювати обов'язки віддалених інформаційних посередників, розвиваючи нові елементи в системі галузевих електронних навчальних і наукових комунікацій; інтеграцію внутрішніх і зовнішніх ресурсів через систему посилань; надавати мережеві бібліотечно-технологічні послуги для користувачів-викладачів і студентів.

Відповідно до головних цілей і завдань бібліотечного Web-сайта формується його змістове наповнення. Важливо наповнити бібліотечні Web-сторінки дійсно цінним і глибоким змістом та зробити його зручним для використання і задоволення запитів користувачів. Л.Я. Філіпова визначила основні критерії якості Web-сайтів і формування їх змісту, якими можна скористатися при створенні Web-сайту бібліотеки вищого навчального закладу [143]. Серед них такі елементи:

- підпорядкованість головним цілям, завданням і профілю ВНЗ;
- зручність інтерфейсу і простота навігації;
- професійний дизайн, витриманий в єдиному стилі, з використанням оригінальних естетичних критеріїв та рішень;
- перелік основних рубрик та гіперпосилань (Links) з урахуванням інформаційних потреб користувачів;
- змістовність наповнення видами інформації: бібліографічної, фактографічної, повнотекстової та ін.;
- багатомовність подання інформації (українською, російською та англійською мовами);
- повнота, якість, достовірність та конкурентоспроможність;
- фактографічна додаткова інформація про бібліотеку та ін. бібліотеки за профілем навчання;
- повнотекстові підручники, навчальні посібники, програми з навчальних дисциплін, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів з різних предметів тощо.

Крім того, на наш погляд, виходячи з того, що активними користувачами бібліотечного Web-сайта є студенти, яким потрібна різноманітна інформація для навчання в аудиторії, а також у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, у програмному модулі Web-сайтів багатьох бібліотек реалізовані досить ефективні механізми пошуку, основними харак-

теристиками яких є:

- забезпечення доступу користувачів як до ЕК, повно-текстових документів (ПТД), так і до довідково-фактографічних баз даних;

- різноманітність пошукового механізму формування структурних запитів з використанням довідників тощо;

- зручність інтерфейсу та простота навігації, які зважають на стереотипи та забезпечують пошук;

- можливість формування складного (структурного) запиту, зокрема достатньо прості додаткові умови відбору записів з ЕК за типом видання та/або нових надходжень (за останній місяць чи за поточний рік) тощо;

- використання системи посилань від ЕК на електронні, аудіо- і відео-документи;

- формування списків бібліографічних описів (БО) за результатами пошуку з отриманням повного опису об'єкта.

Паралельно з традиційним форматом подання результатів пошуку (у вигляді текстового файлу в HTML-форматі) передбачена можливість надання списку БО в міжнародному комунікативному форматі UNIMARS (RUSMARS), що сприяє участі у створенні корпоративних бібліотечних ресурсів.

Уся ця технологія, яка полягає в ефективному механізмі пошуку і отримання інформації, передбачає взаємопов'язані процедури та операції, що виконує користувач у такій послідовності:

- традиційна реєстрація користувача на Web-сторінці бібліотеки, що надає йому право на замовлення літератури;

- формування запиту (серії запитів) до ЕК та списку (списків) отриманих повідомлень, відбір (зазначення) необхідного певного видання та/або статті, які поєднуються в список замовлених книг і статей. Індивідуальні або зведені списки замовлених видань відображаються на всіх АРМах, в існуючих функціональних відділах, книгосховищі та у відділі рідкісної книги;

- відбір замовлених видань у відповідних фондах бібліотеки і передача їх замовникові.

Чітке визначення і повна реалізація функції пошуку в системі власних електронних ресурсів на Web-сайті, організація застосування системних процесів СРС базується на системному підході, який охоплює всі види діяльності персоналу бібліотеки,

спрямовані на забезпечення споживачів релевантною інформацією, в тому числі, пов'язаною із самостійною роботою студентів. Разом з тим обсяги інформації, представлені в Інтернет, настільки великі, що користувач часом не в змозі її обробити й осмислити. Тому велика увага приділяється освоєнню й ефективному використанню різноманітних пошукових систем, що дозволяють швидко і зручно виконати тематичний і багатоаспектний пошук інформації, необхідної користувачеві. Однак навіть використання згаданих пошукових систем не звільняє користувача від необхідності витратити значний час на пошук, добір і перегляд інформації, представлені в Інтернеті. На нашу думку, досить очевидним і загально визнаним є висновок про те, що саме бібліотеки та бібліотекарі-когнітологи стають природними «провідниками» користувачів в інформаційному просторі. Їх роль у фільтрації, оцінці, переробці і приведенні інформації в зручну для користувача форму постійно зростає.

2.4. Когнітивна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів

Перспективним напрямом діяльності з бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів ВНЗ визначено розвиток когнітивної складової системи БІЗСРС – поглиблену інтелектуальну переробку інформації, що забезпечує принципово новий комунікаційний зв'язок – «знання → документ → інформація → знання».

Розробка когнітивної парадигми бібліотеки належить О.І. Остапову, який предметом її праці вважає «знання». Когнітивна концепція отримала значне поширення в бібліотечній науці країн далекого зарубіжжя, де широко застосовуються терміни «менеджмент знань», «працівники знань», «економіка знань» тощо. В українському бібліотекознавстві прибічниками когнітивної парадигми є В.О. Ільганаєва, М.С. Слободяник та інші вчені, які бачать перспективи розвитку бібліотечної практики у «знанневому» контексті.

Неоднозначність визначення змісту когнітивної (знанневої) складової бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС пов'язане із складністю розуміння понять «документ», «інфо-

рмація», «знання», між якими існує тісний зв'язок, а різниця полягає в певних нюансах їх розуміння [50,78].

Знаннева концепція не користується широкою підтримкою вітчизняних бібліотекознавців, на наш погляд, не тому, що не є перспективною, а через нечіткість визначення її суті. Зокрема, О.І. Остапов під «бібліотечним фондом знань» розуміє «документовані у бібліотечному фонді» знання і довідково-бібліографічний апарат (як метазнання). Водночас він дистанціює знання від матеріального носія, тобто документа, виходячи на філософський рівень, згідно з яким знання розглядаються як «символічне уявлення про дійсність у бібліотечній пам'яті» [77].

У цьому контексті знання, на відміну від інформації та даних, не має чітко вираженої матеріальної форми. Воно може «перетікати» з одного носія інформації в інший, приймати ту матеріальну форму, яка найбільш відповідає потребам користувачів, що уможлиблюється з розвитком сучасних інформаційних технологій.

Бібліотека вищого навчального закладу як інститут документної, інформаційної та когнітивної діяльності здійснює збирання, обробку, пошук, зберігання і розповсюдження документів, інформації та знань. Когнітивними можна вважати процеси, які мають інтелектуальний, розумовий зміст. Суто «бібліотечні» знання – формування семантично значимих конструкцій із фрагментів словоформ і словосполучень, характерних для процесів обробки інформації, – зосередженої в документі. Крім того, до «знанневих» продуктів бібліотечної діяльності можна віднести результати інформаційно-аналітичної діяльності, спрямованої на одержання, використання, поширення та збереження вторинної інформації, формування баз даних. У даному контексті перевага віддається створенню метаданих галузевої тематики. При цьому під метаданими розуміються пошукові індекси, пошукові мови, анотації, правила дії в автоматизованих системах тощо, тобто те, що забезпечує і полегшує доступ до інформації та документів. Зокрема, когнітивною складовою системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС є пошуковий образ, який є обов'язковим (але не вихідним) елементом системи. Він моделює не лише документи, а й запити користувачів, без нього функціонування системи БІЗСРС в автоматизованому режимі неможливе.

Отже, виходячи з цього, когнітивна складова є засобом і результатом бібліотечно-інформаційної діяльності, одним із елементів у ланцюгу «користувач» – «бібліотекар» – «засіб реалізації» – «інформаційно-пошукова мова».

В умовах докорінної зміни розвитку вищої освіти інтелект є вирішальним ресурсом, його накопичення набуває безперервного характеру. Це вимагає переходу від пояснювальних методів навчання, які забезпечують лише 10% засвоєння знань, до запровадження методів активного навантаження, нових ефективних форм організації самостійної роботи студентів на основі моделювання та імітації процесів, які є об'єктом вивчення, вирішально-тренінгових технологій навчання, що сприяють осмисленню знань, тощо. В таких умовах основними результатами діяльності вузівської бібліотеки є ресурси когнітивного типу: автоматизовані інформаційно-пошукові тезауруси, лексикографічна, фактографічна, концептографічна, проблемно-орієнтована БД і банки знань профільної тематики власної генерації або запозичені, локального й віддаленого доступу. Сучасні інформаційно-когнітивні ресурси є невід'ємною частиною когнітивної складової системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів. Швидкий розвиток когнітивної складової дасть змогу доповнити і збагатити систему БІЗСРС, яка, на нашу думку, повинна органічно поєднувати документальну та інформаційну складові соціально-комунікативних процесів у ВНЗ.

Сутність когнітивного підходу у процесі надання знань полягає у тому, що структура знань і понять людини або інформаційної системи (ІС) опосередковують всі процеси отримання, сприйняття та передачі інформації; будь-які процеси обробки інформації повинні розглядатися у термінах знань, понять та категорій, якими володіє індивід ІС. Формування когнітивного підходу до інформатики підтверджує гіпотезу про такий розвиток комунікацій у БІЗСРС: документ → інформація → знання. У системі соціальних координат людини саме документ (у різних формах і видах) є зафіксованим знанням семантичної інформації, а інформація – це об'єктивоване знання у вигляді різноманітних повідомлень. Тому когнітивні структури, які створюються у бібліотеках, тобто «знання у чистому вигляді», – це лінгвістичні структури, що передають механізми та зміст колективного та індивідуального

інтелекту. Саме система бібліотечної галузі є складною структурою, що об'єднує різні рівні функціонування зовнішньої пам'яті людського інтелекту та різноманітні підсистеми фіксації та перетворення людського знання. На когнітивному рівні діяльності бібліотеки виявляються інтегративні тенденції, які закладаються на попередньому етапі функціонування соціальних комунікацій.

З часом, у процесі формування єдиного інформаційно-інтелектуального простору вузівської бібліотеки спостерігається злиття її організаційно-функціональних відділів, виробляється єдина сучасна етика професіоналів – бібліотекарів-когнітологів, пов'язаних з інноваційними формами забезпечення навчального та наукового процесів документами, інформацією та знаннями.

В умовах активної інформатизації освіти та бібліотечних галузей поява нових різновидів професійної діяльності бібліотекарів-когнітологів сприяє, на нашу думку, активному створенню банків знань когнітивного типу, що значно вдосконалює когнітивну складову бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

У процесі когнітивної діяльності бібліотекарі-когнітологи мають добре розумітися в психології, соціології, методології науки в поєднанні з бібліотекознавством, інформатикою та профілем вузу. Зростають також вимоги до особистісних якостей бібліотекаря, його вміння спілкуватися з читачами, оскільки рівень творчого потенціалу та професійної майстерності фахівців вузівської бібліотеки є важливим фактором розвитку творчої активності користувача у процесі самостійної роботи. Професійна компетентність, формування сучасного бібліотекаря-когнітолога як творчої особистості є важливим і необхідним імпульсом до формування навичок самостійної роботи та самостійного мислення студентів, розкриття їх творчого потенціалу, поглиблення знань та вмінь використовувати ці знання у майбутньому.

Слід зважати на те, що у результаті автоматизації бібліотечних процесів вищих навчальних закладів підвищується оперативність і комфортність одержання відомостей як про наявність тих чи інших документів у бібліотеці, так і про інформацію, знання, які містяться в документах. Таким чином, зростає роль когнітивної функції бібліотеки, завдяки якій

забезпечується постійний зв'язок: знання → користувач.

Ефективне виконання когнітивної функції вузівською бібліотекою передбачає створення необхідних умов для отримання та поглиблення користувачами знань відповідно до їх інформаційних потреб. Така діяльність відбувається через поєднання знань, набутих користувачами в результаті засвоєння ними інформації, яка акумулюється в документі, з власним творчим потенціалом та інтелектуальним середовищем навчальної та професійної діяльності. У результаті інформаційно-інтелектуального процесу зв'язок «знання → користувач» набуває такого вигляду: «знання → бібліотека → користувач».

Іншими словами, бібліотека формує спеціальні інформаційні когнітивні системи – банки знань, які включають такі види знань: знання про факти, концептуальні знання і мета-знання, де концептуальні і мета-знання існують у вигляді правил, а система управління банками знань передбачає інтегроване управління знаннями про факти і правила та механізми їх логічного виведення. Отже, саме ідея створення банків знань у бібліотеках ґрунтується на принциповому підході, який полягає у формалізації знань експерта та їх поданні у когнітивних системах (банках знань) для подальшого опрацювання користувачами з метою отримання необхідних знань.

Процес розвитку когнітивної системи БІЗСРС передбачає вдосконалення форм і методів вилучення знання із документів, формування на їх основі наукового світогляду студентів та уміння на практиці застосовувати теорію та знання. Це зумовлює необхідність удосконалення процесу наукової обробки документів, створення електронних каталогів, банків знань, впорядкування доступу до них.

Як один з результатів цього когнітивного процесу, на нашу думку, можна вважати формування бібліографічної метаінформації, яка являє собою своєрідну модель документів, наявних у бібліотечному фонді, зокрема електронних каталогів і картотек. Вони сприяють забезпеченню зручного самостійного доступу користувачів до бібліотечних ресурсів, допомагають багатоаспектному розкриттю змісту і значення документів.

До основних типів бібліографічної метаінформації можна віднести також документи поточного інформування про нові надходження (бази даних, списки, електронні бюлетені), які інформують користувачів про нові надходження до бібліотеки,

а також, у міру можливостей, до інших інформаційних служб регіону, країни, світу під час здійснення самостійної роботи студентів. Класифікаційна, фактографічна, концептографічна та бібліографічна метаінформація, яка створюється у когнітивних бібліотечних системах, дозволяє користувачам включати свої знання, уміння, навички до нових зв'язків, інтегрувати отримані знання до тих, що вже набуті, здійснювати відбір та більш глибокий пошук необхідних документів, розвивати свій освітній потенціал.

У процесі удосконалення методів наукової обробки документів для когнітивної системи саме повнота і точність індексування документів багато в чому визначають ефективність самостійної роботи студентів з електронними каталогами, а отже, рівень і глибину задоволення читацьких запитів, поповнення і збагачення знань. Тому вважаємо доцільним зупинитися на механізмі індексування документів.

Оскільки індексування – це процес вираження змісту документа (або) запиту через інформаційно-пошукову мову (ІПМ) за допомогою термінів індексування (класифікаційних індексів, предметних рубрик, ключових слів, дескрипторів), систематизатори-когнітологи, як правило, використовують три традиційні методики індексування видань і їх складових:

1) систематизація документа – визначення класифікаційного індексу документа відповідно до його змісту за таблицями системи бібліотечно-бібліографічної класифікації;

2) предметизація документа – визначення предметної рубрики для документа відповідно до його змісту;

3) координатне індексування документа – за допомогою списку ключових слів чи дескрипторів, що розкривають зміст документа.

Типова схема організації індексування документів у вузівській бібліотеці була представлена в моделі бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС в частині індексування документів. Виходячи з неї, ключовим етапом рішення задачі індексування є аналіз документа, оцінка його змісту і складання пошукового образу документа (ПОД) у вербальній формі, у вигляді словесного класифікаційного рішення і класифікаційної ознаки. Саме на цьому етапі когнітивної діяльності закладається основа для забезпечення якості індексування документа або його частини, вирішується проблема неминучого компромісу між прагненням забез-

печити максимальну повноту опису і одночасно звести до мінімуму рівень «інформаційного шуму». При цьому вирішальним є наявність якісного тематичного рубрикатора, а також професіоналізм систематизатора-когнітолога, його знання і досвід з аналізу документів, що відносяться до конкретної предметно-тематичної області. На етапі складання пошукового образу документа вербальний ПОД «перетворюється» на формалізовану інформаційно-пошукову мову (ІПМ) через складання класифікаційної формули у вигляді строго оформленої сукупності класифікаційних індексів. Тут істотну роль відіграють наступні чинники:

1) якість використаного понятійного апарата тих галузей знання (конкретних наук), що відбиті в бібліотечному фонді, а також у довідково-пошуковому апараті (ДПА) конкретної бібліотеки ВНЗ;

2) якість використаної інформаційно-пошукової мови (ІПМ) при індексуванні документів, що надходять, а також при пошуку документів у каталогах;

3) функціональні можливості та якість інформаційно-пошукових систем (ІПС) автоматизованих бібліотечних комплексів, що надаються бібліотечному персоналу і користувачам для роботи з електронними каталогами.

Для індексування документів вузівські бібліотеки, як правило, користуються Універсальною десятковою класифікацією (УДК) і Бібліотечно-бібліографічною класифікацією (ББК). Відомо, що УДК – міжнародна і універсальна система класифікації – широко застосовується в усьому світі в систематичних каталогах бібліотек; у розстановці бібліотечних фондів; як основа ІПМ – в автоматизованих пошукових системах бібліотечних автоматизованих комплексів.

Особливої привабливості УДК додає глибока деталізація розділів, заснована на використанні арабських цифр, які є простими і зрозумілими для читачів будь-якої країни. Поряд з УДК бібліотеки використовують систему ББК (версію для наукових бібліотек), основним елементом якої є класифікаційне ділення-індекс, який має формальне вирішення в літерах російського алфавіту та цифрах.

У процесі систематизації документів бібліографічно-систематизатори користуються алфавітно-предметним покажчиком (АПП), який є одним із зручних інструментів при доборі класифікаційних індексів з відповідної системи

класифікації. АПП, як основний інструмент предметизації документів в бібліотеках, має такі особливості його застосування:

а) у зведених («гніздових») рубриках АПП поєднуються ті поняття, що в основних таблицях рознесені по різних розділах (у цьому зручність АПП);

б) під кожним «предметом» збираються його галузеві аспекти і відбиваються міжгалузеві зв'язки, однак не приводяться зв'язки супідрядності понять;

в) для зручності пошуку в АПП багато понять відбиваються і в прямій, і в інверсованій формі, тому кількість рубрик в АПП, як правило, значно перевищує кількість рубрик (індексів) в основних таблицях. Однак, при всіх перевагах АПП, функції покажчика – чисто довідкові, тому що цей засіб швидкого пошуку рубрики, а не готового індексу (як правило, в АПП відсутні методичні вказівки, як це зроблено в основних таблицях).

Крім згаданих «офіційних» засобів індексування документів, у кожному окремому випадку розробляються і використовуються додаткові робочі компоненти довідково-пошукового апарату (ДПА), наприклад: алфавітно-предметний покажчик до систематичного каталогу (АПП-СК); робочі таблиці класифікації; картотека методичних рішень зі складних ситуацій класифікації. Однак і АПП, і згадані додаткові засоби ДПА використовують, в основному, бібліотекарі, а користувачі, здійснюючи пошук інформації, віддають явну перевагу ключовим словам, що слід враховувати при створенні когнітивних ресурсів і продуктів.

З упровадженням автоматизованих бібліотечних комплексів з'являються можливості автоматизувати найскладніші процеси наукової обробки документів, у тому числі й деякі функції систематизаторів. Це знаходить втілення як у структурі створюваних електронних баз даних, так і в алгоритмах обробки інформації, реалізованих в інформаційній системі. Зокрема, застосування багатофункціональних ЕК, в яких сполучені функції систематичного, предметного, алфавітного, топографічного і службового каталогів, і одночасне використання декількох таблиць класифікації документів дозволяє істотно підвищити якість і точність індексування документів, що включаються в ЕК (порівняно з неавтоматизованою технологією), і, як результат, значно прискорити пошук. Так,

із упровадженням і використанням системи автоматизації бібліотеки забезпечується одночасне індексування і кодування кожного документа і його складової декількома методами: таблицями УДК; таблицями ББК-Н; списком ключових слів (складається в процесі індексування); списком навчальних дисциплін і наукових спеціальностей, що вивчаються у вузі; місцем зберігання документів.

Очевидно, що така багатоаспектна система індексування документів не тільки забезпечує багатофункціональність ЕК, але й дозволяє здійснювати обмін бібліографічними даними з іншими бібліотеками ВНЗ, які використовують різні системи індексування документів, розширює можливість отримання інформації.

У процесі роботи з ЕК в інформаційно-пошуковій системі бібліотекарі, як і користувачі електронного каталогу, мають можливість здійснювати більш швидкий пошук і відбір інформації за класифікаційним індексом через визначення терміну, «галузі», «теми», «предмета», або через АПП до УДК/ББК, безпосередньо в довіднику УДК/ББК за відповідним словесним описом індексу. Однак частіше користувачі інформаційно-пошукової системи (ІПС) автоматизованого бібліотечного комплексу застосовують пошук документів в ЕК за ключовими словами. Тому виникає запитання: навіщо за наявності повного формального опису документа мати ще й інші описи мовою ключових слів. Очевидно, що існує, як мінімум, два варіанти відповіді на це запитання: 1) це необхідно для користувачів («зручніше» і «зрозуміліше»); 2) за допомогою класифікаційних індексів (у даному випадку – ББК) не завжди вдається відбити якийсь «нюанс», предметну, аспекtnу, специфічну, ситуаційну проблему. При використанні ж ключових слів, завдяки їх більшій гнучкості, доповнюється опис документа і враховується згадана специфіка.

Як показує досвід роботи з ЕК в бібліотеках, саме апарат ключових слів найчастіше й охоче застосовується користувачами. Крім очевидних переваг, цей метод індексування і пошуку документів має відомі недоліки, найістотніші з яких полягають у тому, що:

- у списках ключових слів, які створюють бібліотекарі, як правило, використовуються нестандартизовані терміни, що не завжди адекватно відбивають суть описуваного «предмета» (явища, об'єкта, процесу), в усякому разі у бібліотекаря-

систематизатора і користувача можуть існувати різні описи цього «предмета»;

- у списках ключових слів не відбита багатозначність понять і термінів, що описують предмет (омоніми і синоніми);
- у списках ключових слів не відбиті значеннєві зв'язки між термінами (поняттями), алфавітна ж послідовність термінів збільшує цей недолік, віддаляючи один від одного родинні або зв'язані поняття.

Через зазначені недоліки документам, проіндексованим близькими, але різними термінами, наприклад, однієї групи документів, може бути приписане ключове слово (чи термін), яке використовується в заголовку, анотації та у змісті документа, а іншій групі документів – друге ключове слово (чи термін). У такій ситуації результат пошуку залежатиме від того, який з цих термінів (чи обидва одночасно) буде заданий у пошуковому запиті користувача.

Саме обмеження апарата ключових слів стимулюють активний розвиток досконаліших методів координатного індексування документів. Мається на увазі створення і впровадження автоматизованих інформаційно-пошукових тезаурусів (АІПТ).

Не вдаючись до подробиць багаторічних дискусій щодо призначення, можливостей та обмежень різних тезаурусів, відзначимо, що в даному разі мова йде про використання саме бібліотечного АІПТ, що, по суті, являє собою реалізований на базі комп'ютера словник понять і словник зв'язків між поняттями. Основним призначенням АІПТ є переклад на інформаційно-пошукову мову змісту документів і запитів, що відносяться до предметно-тематичної області, охопленої класифікаційною схемою тезауруса.

Використання АІПТ, на нашу думку, дозволяє конструктивніше виконувати загальні та специфічні операції на кожному рівні соціально-комунікативної діяльності (СКД), професійно підтримувати і задовольняти швидко змінювані інформаційні потреби користувачів та можливості отримати доступ до інформації.

Методична і технологічна схема розробки тезауруса, яка застосовується в деяких вузівських бібліотечних автоматизованих системах (зокрема, в ПП САБ), включає, на нашу думку, такі основні етапи:

1) вибір представницького масиву інформаційних документів (ІД) у кожній предметно-тематичній області (ПТО);

2) відбір термінів і складання словника, тобто переліку термінів, які виділяються як ключові слова при обробці інформації та документів;

3) складання класифікаційних схем понять з усіх тематичних напрямів і побудова стрункої термінологічної системи понятійного апарату;

4) обробка словників і підготовка на їх базі лексико-семантичних зібрань термінів для окремої предметно-тематичної галузі і відповідної науки в цілому;

5) розробка інших розділів тезауруса.

Виходячи з цієї методики розробки тезауруса, стає можливим, на наш погляд, удосконалення комплексного індексування документів для багатоаспектного ЕК в автоматизованій бібліотечній системі. Крім того, за допомогою інформаційно-пошукового тезауруса можна здійснити наступне:

- створити і впровадити в діючу автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему (АБІС) механізм зв'язків між термінами, що входять до складу довідника ключових слів, а також між згаданими ключовими словами і класифікаційними індексами інших компонентів АБІС (УДК, ББК і Рубрикатора);

- на основі погодженого застосування всіх указаних вище компонентів інформаційно-лінгвістичного забезпечення (робочі таблиці, довідник УДК, ББК, рубрикатор ключових слів з текстів документів, що обробляються) створити і впровадити інтегровану систему комплексного індексування документів для електронного каталогу (ІСКІД).

Складання якісного ІПТ в інформаційних системах, удосконалення системи класифікації та індексування документів сприяє, на нашу думку, покращенню умов доступу студентів до знань, забезпечує зручне опрацювання ними великого обсягу релевантної інформації через електронний каталог бібліотеки в когнітивних базах знань. Усе означене вище ілюструє результат завершення циклу «знання → документ → інформація → знання». Опанування соціально-комунікативної діяльності (СКД) бібліотеки спілкування через знання стає, таким чином, визначальним.

Наведене свідчить також, що у процесі поглибленої інтелектуальної переробки інформації та активного засто-

сування інноваційних технологій значний розвиток отримує когнітивна складова бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів.

В інформаційно-когнітивному середовищі вузівська бібліотека прагне розширити сферу свого впливу на забезпечення навчального процесу. При цьому в якості інформаційної підтримки БІЗСРС, інтегруючись із системами управління навчальним процесом, вона створює когнітивні системи інформації та різноманітні бази і банки знань. Надання студентам своїх власних, а також запозичених (регіональних, національних, світових) документних, інформаційних та когнітивних ресурсів забезпечує та стимулює самостійну роботу студентів, відкриває можливості для поглиблення знань студентів у процесі навчання і самостійної роботи, забезпечує ефективність професійної підготовки фахівців.

Створення когнітивної системи інформації у вузівській бібліотеці розвиває її когнітивну функцію, сприяє отриманню студентами-користувачами комплексної інформації про знання, а також безпосередньо самих знань, зафіксованих як на традиційних, так і на нетрадиційних носіях, підвищує ефективність бібліотечно-інформаційного забезпечення інформаційних потреб усіх груп користувачів бібліотеки, у тому числі студентів. Це досягається також через поширення специфічних знань про бібліотеку, а саме: її інформаційні ресурси і документні можливості; склад документних фондів і методику пошуку документів в електронних каталогах; систему формування запитів для отримання інформації або документа, що полегшує орієнтацію користувачів в інформаційному середовищі вузівської бібліотеки, підвищує активність та інформаційну компетентність майбутніх фахівців.

Посилення когнітивної складової бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС та формування на її основі інформаційного потенціалу вузівської бібліотеки, на нашу думку, сприяє формуванню у майбутніх фахівців наукового світогляду, досконалих знань базових правових категорій і норм, чіткого уявлення про існуючу природу суспільних явищ, навичок практичного застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності.

Практика комунікативної діяльності бібліотек вищих навчальних закладів, у яких застосовується когнітивний підхід, дає підстави зробити висновок про формування нового кому-

нікаційного напрямку: знання → документ → інформація → знання, збільшує питому вагу забезпечення різноманітних інформаційних потреб студентів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Авдеєнко А.П. Інтенсифікація навчального процесу та організація самостійної роботи студентів / А.П. Авдеєнко, Л.В. Дементій, О.Є. Поляков // Пробл. освіти: Наук.-метод. зб. – 2001. – Вип. 24. – С. 108–111.

2. Агаджанян А.С. Две функции Интернета и перспективы его использования для библиотек / А.С. Агаджанян // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы междунар. конф. “Крым-1998”. – Судак, 1998. – Т. 1. – С. 239–242.

3. Айзенберг А.Я. Образовательная функция библиотеки / А.Я. Айзенберг // Развитие педагогических функций советских библиотек: Межвуз. сб. науч. тр. – М., 1991. – С. 43–51.

4. Акилина М. Информационная функция как понятие / М. Акилина // Библиотека. – 1999. – № 10. – С. 30–32.

5. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підруч. / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.

6. Алтухова А. Профессиональная этика библиотекаря: Учеб. пособие / Г.А. Алтухова. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 2001. – 112 с.

7. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основа пед. творчества / В.И. Андреев. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1988. – 238 с.

8. Бахмин А.В. Технические аспекты электронной доставки документов в ВГБИЛ / А.В. Бахмин // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы междунар. конф. “Крым-1998”. – Судак, 1998. – Т. 1. – С. 239–242.

9. Беловол И.И. Развитие международного сотрудничества в области библиотечно-библиографического образования (на примере ИФЛА): Автореф. дис. ... канд. пед. наук / И. И. Беловол. – М., 1989. – 16 с.

10. Берестова Л.И. Новые образовательные технологии в учебном процессе / Л.И. Берестова // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2002. – № 6. – С. 46–47.

11. Беспалова Э.К. Функции библиотечной и

библиографической систем / Э.К. Беспалова // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1984. – № 6. – С. 27–38.

12. Библиографическое описание электронных ресурсов: Метод. рекомендации [Электронный ресурс] / Сост.: Т.И. Бахтурин и др.; Отв. ред. Н.Н. Каспарова. – М.: РГБ, 1998. – Режим доступа: <http://www.rsl.ru>.

13. Библиотеки и библиотечное дело в США: комплексный поход. – М., 1993. – 290 с.

14. Богза Н.Ф. Информационные ресурсы современной библиотеки: от накопления – к развитию и эффективному использованию / Н.Ф. Богза // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. Девятой междунар. конф. “Крым-2000” (Судак, 8–16 июля 2002 г.). – М., 2002. – Т. 2. – С. 754–758.

15. Бойкова О.Ф. Развитие международного библиографического сотрудничества в рамках ЮНЕСКО: (История, современное состояние, перспективы): Автореф. дис. ... канд. пед. наук / О.Ф. Бойкова. – М., 1992. – 16 с.

16. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посіб. / Я.Я. Болюбаш. – К.: Компас, 1997. – 64 с.

17. Бровкін А.Г. Універсальна наукова бібліотека в системі інформаційного обслуговування управлінських структур: На прикл. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського: Автореф. дис. ... канд. іст. наук / А.Г. Бровкін. – К., 1996. – 26 с.

18. Буевич Г.А. Вузовская библиотека: реалии и перспективы развития / Г.А. Буевич // Библиотечное дело – 2000: проблемы формирования открытого информационного общества: Тез. докл. междунар. науч. конф. (Москва, 25–26 апр. 2000 г.). – М., 2000. – Ч. 1. – С. 206–207.

19. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів / В. Буряк // Вища шк. – 2001. – № 4/5. – С. 48–52.

20. Вайда Т.С. Використання інноваційних технологій навчання як засіб вирішення проблем юридичної освіти / Т.С. Вайда, В.М. Великий // Проблеми вищої юридичної освіти України: Тез. доп. та наук. повідомл. наук.-метод. конф. (Харків, 18–10 груд. 2001 р.). – Х., 2002. – С. 77–79.

21. Васюк О.В. Інформаційно-бібліографічне забезпечення юристів в умовах формування правової держави: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / О.В. Васюк. – Х., 2003. – 20 с.

22. Вища освіта України і Болонський процес: Навч.

посіб. / М-во освіти і науки України; За ред. В.Г. Кременя. – Т.: Навч. кн. – Богдан, 2004. – 384 с.

23. Волкова Н.П. Педагогіка: Посіб. для студ. вузів / Н.П. Волкова. – К.: Академія, 2001. – 576 с.

24. Володькова О.П. Основні напрями формування фондів бібліотек вищих навчальних закладів в умовах інформаційного суспільства / О.П. Володькова // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – 2001. – Вип. 6. – С. 193–201.

25. Володькова О.П. Бібліотечне забезпечення навчального процесу / О.П. Володькова // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть: Матеріали міжнар. наук. конф. до 70-річчя ХДАК. – Х., 1999. – Ч. 2. – С. 186–189.

26. Геллер И.С. Роль вузовской библиотеки в системе подготовки кадров / И.С. Геллер, В.А. Лопатина // Науч. и техн. б-ки. – 1993. – № 3. – С. 40–49.

27. Герман Н. Адаптація форм організації самостійної роботи студентів до сучасних технологій навчання / Н. Герман, Н. Тягунова // Вища шк. – 2001. – № 4/5. – С. 53–61.

28. Гиржон А.А. Электронные ресурсы: проблемы терминологии / А.А. Гиржон // Інформаційні ресурси бібліотек і їх кадрове забезпечення: Матеріали міжнар. наук.-практ. канф. (Мінськ, 23–26 мая 2000 г.). – Мінськ, 2000. – С. 36–40.

29. Головка М.В. Загальні тенденції та психолого-педагогічні проблеми запровадження сучасних технологій навчання / М.В. Головка // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. – К., 2001. – Вип. 30. – С. 89–98.

30. Голуб В. Електронні засоби інформаційного забезпечення користувачів / В.А. Голуб // Бібл. планета. – 2003. – № 2. – С. 40.

31. Давидова І.О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві: Моногр. / І.О. Давидова. – Х.:ХДАК, 2005. – 295 с.

32. Дворкина М.Я. Библиотечная деятельность и библиотечная технология: соотношение понятий и отражаемой ими реальности / М.Я. Дворкина // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. Девятой междунар. конф. “Крым-2000” (Судак, 8–16 июля 2002 г.). – М., 2002. – Т. 2. – С. 765–766.

33. Дворкина М.Я. Библиотечное обслуживание: новая реальность: Лекции / М.Я. Дворкина. – М., 2001. – 48 с.

34. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: Социокультурный подход / М.Я. Дворкина. – М., 2001. – 112 с.
35. Деревянко Е.В. Навигаторы знания: будущее библиотечной и информационной профессий: по материалам зарубежной печати 1988–1999 годов / Е.В. Деревянко // Библиотековедение. – 2000. – № 2. – С. 8–11.
36. Діденко М.М. Формування виховної функції в процесі взаємозв'язку лекцій, семінарських занять та самостійної роботи студентів / М.М. Діденко // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. – 2001. – Вип. 26. – С. 74–79.
37. Дмитренко Т.О. Системний аналіз педагогічної технології / Т.О. Дмитренко // Напрями наукових досліджень кафедри педагогіки: Зб. наук. пр. – Х.: ХДПУ, 1997. – С. 66–70.
38. Добко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронну еру: розвиток навігаторської функції / Т. Добко // Бібл. вісн. – 2003. – № 1. – С. 2–7.
39. Дрыгайло В.Г. Основы управления библиотекой высшего учебного заведения / В.Г. Дрыгайло, Е.В. Башун, В.Н. Вольнец. – К.: Политехника, 2001. – 389 с.
40. Елисіна Е.Ю. Новые технологии в библиотечно-информационном обслуживании пользователей / Е.Ю. Елисіна // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2003. – № 1. – С. 54–57.
41. Еременко Т.В. Формирование фондов вузовских библиотек как предпосылка реализации их информационного потенциала / Т.В. Еременко // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Тез. докл. междунар. науч. конф. – Краснодар, 1996. – С. 383–384.
42. Євдокимов В. Використання модульної технології навчання / В. Євдокимов, В. Єрмоленко, О. Юлдашев // Юрид. Україна. – 2003. – № 1. – С. 46–53.
43. Євдокимов О.В. Нові педагогічні технології організації навчання студентів: Дис. ... канд. пед. наук / О.В. Євдокимов. – Х., 1997. – 181 с.
44. Жабко Е.Д. Проблемы внедрения информационных технологий в вузовские и публичные библиотеки Санкт-Петербурга / Е.Д. Жабко, Т.В. Соколова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы междунар. конф. “Крым-1997”. – Судак, 1997. – Т. 1. – С. 192–194.
45. Жадько Н.В. Статус и функции библиотеки /

- Н.В. Жадько // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 3. – С. 3–12.
46. Жилінкова І.В. Використання нових інформаційних технологій в юридичній освіті / І.В. Жилінкова // Проблеми вищої юридичної освіти: Тез. доп. та наук. повідомл. наук.-метод. конф. (Харків, 18–19 груд. 2001 р.). – Х., 2002. – С. 85–86.
47. Жук Ю.О. Тенденції формування та використання системи комп'ютерних засобів навчання [Електронний ресурс] / Ю.О. Жук, М.П. Шишкіна. – Режим доступу: <http://edu.ukrsat.com/labconf/tezy/4/tendecy.html>
48. Зайцева К.М. Лінгвістичне забезпечення автоматизованих бібліотечно–інформаційних систем: сучасні вимоги та напрямки розвитку / К.М. Зайцева // Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: Нові технології та нові форми співробітництва: Матеріали конф. – Судак, 1993. – Т. 2. – С. 82–83.
49. Захаров А. Проблемы информационного обслуживания ученых в централизованной библиотечной системе БЕН РАН / А. Захаров, Е. Козлова // Бібл. вісн. – 2001. – № 5. – С. 2–4.
50. Ільганаєва В.О. Бібліотечна освіта в контексті еволюції системи соціальних комунікацій: Автореф. дис. ... д-ра. іст. наук / НБУВ; В.О. Ільганаєва. – К., 1996. – 44 с.
51. Ільганаєва В.О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку: Моногр. / В.О. Ільганаєва. – К.: Ред. журн. “Бібл. вісн.”, 1996. – 256 с.
52. Ільганаєва В.О. Застосування методології і методики соціального проектування у бібліотечній сфері / В.О. Ільганаєва // Наукова бібліотека у сучасному соціокультурному контексті: Міжнар. наук. конф. (Київ, 12–15 жовт. 1993 р.). – К., 1993. – Ч. 1. – С. 27–29.
53. Каташинська І. Теоретичні витоки особистісно-орієнтованої парадигми вищої освіти / І. Каташинська // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 7. – С. 24–26.
54. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / В.А. Козаков. – К.: Вища шк., 1990. – 248 с.
55. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2 т / Я.А. Коменский. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1. – 656 с.
56. Костенко Л. Бібліотека трансформаційного

суспільства / Л. Костенко, М. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 33–38.

57. Костенко Л.И. Функции и статус библиотеки информационного общества / Л.И. Костенко, М.В. Сорока / Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. Девятой междунар. конф. “Крым-2000” (Судак, 8–16 июля 2002 г.). – М., 2002. – Т. 2. – С. 743–746.

58. Кругових С. Авторське право в діяльності сучасної бібліотеки в умовах Internet-середовища / С.Кругових // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 7. – С. 31–32.

59. Кузьмина Т.В. Технологизация библиотечно-информационного обслуживания образовательного процесса в высшей школе: Автореф. дис. ... канд. социолог. наук / Белгород. гос. технол. акад. строит. материалов; Т.В.Кузьмина. – Белгород, 2000. – 20 с.

60. Курас І. Інформаційні ресурси України / І. Курас // Бібл. вісн. – 2001. – № 1. – С. 2–6.

61. Курас І. Сучасні соціокультурні процеси і зростання інтелектуальної місії бібліотек / І. Курас // Бібл. вісн. – 2002. – № 6. – С. 46–49.

62. Кучерява Н.М. Проблеми і шляхи створення корпоративного зведеного каталога періодичних видань в умовах великого міста / Н.М. Кучерява, А.О. Черевко // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. Девятой междунар. конф. “Крым-2000” (Судак, 8–16 июля 2002 г.). – М., 2002. – Т. 2. – С. 563–565.

63. Кушнарєнко Н. Бібліотечна справа та відкритий доступ до інформації в Сполучених Штатах Америки / Н. Кушнарєнко, І. Шевченко // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 12. – С. 8–11.

64. Маршак Б.И. Проблемы и решения в области автоматизации в корпоративной телекоммуникационной библиотечной среде / Б.И. Маршак // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы Седьмой междунар. конф. “Крым-2000”. – Судак, 2000. – Т.2. – С. 42–44.

65. Меняев М.Ф. Web-библиотека университета / М.Ф. Меняев // Библиотечное дело – 2000: проблемы формирования открытого информационного общества: Тез.

докл. Пятой междунар. науч. конф. (Москва, 25-26 апр. 2000 г.). – М., 2000. – Ч. 2. – С. 19.

66. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: [Матеріали до першої лекції] / М-во освіти і науки України. Наук.-метод. центр вищ. освіти; Уклад.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков. – К., 2004. – 24 с.

67. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – К., 2003. – 608 с.

68. Морзе Н.В. Дистанційна технологія як основа сучасних інформаційних технологій у навчанні / Н.В. Морзе // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. – К., 2001. – Вип. 30. – С. 32–42.

69. Мотульский Р.С. Библиотека как социальный институт: теоретико-методологический аспект: Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: 05.25.03 / Р.С. Мотульский; Белорус. гос. ун-т культуры. – Минск, 2002. – 45 с.

70. Немошкаленко В. Інформаційне забезпечення української науки / В. Немошкаленко // Бібл. вісн. – 2001. – № 1. – С. 6–8.

71. Немошкаленко В. Тенденції глобалізації економіки, науки, освіти в ХХІ столітті та завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек / В. Немошкаленко // Бібл. вісн. – 2001. – № 6. – С. 2–7.

72. Новітні інформаційні технології та бібліотека / Британ. Рада в Україні. – К., 2000. – 106 с.

73. Нугаев Р.М. Смена базисных парадигм: концепция коммуникативной рациональности / Р.М. Нугаев // Вопр. философии. – 2001. – № 1. – С. 114–122.

74. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения / Под общ. ред. А.Н. Алексюка. – К., 1993. – 333 с.

75. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: Навч. посіб. / А.М. Алексюк, А.А. Аюрзайн, П.І. Підкасистий та ін. – К., 1993. – 232 с.

76. Орлов П.И. Научно-образовательная сеть Харькова: содержание и использование, проблемы и перспективы: Науч.-практ. пособие / П.И Орлов, А.М. Луганский. – Х., 2000. – С. 74–77.

77. Остапов А.И. Библиотека в контексте коммуникативно-познавательных подробностей (когнитивный подход):

Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 05.25.03 / А.И. Остапов. – Краснодар, 1998. – 18 с.

78. Остапов А.И. Конфликт парадигмы – конфликт разных картин библиотечного мира / А.И. Остапов, А.Л. Гончаров // Библиотековедение. – 2003. – № 2. – С. 14–17.

79. Откидач Є.В. Бібліотека і фахівець ХХІ століття: взаємозв'язок нових вимог до професійного рівня бібліотекаря і формування інформаційної культури користувача / Є.В. Откидач, О.В. Краковська // Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: Нові технології та нові форми співробітництва: Матеріали конф. – Судак, 1999. – Т. 2. – С. 9–11.

80. Павлуша І. Електронні бібліотеки: системний підхід до формування фондів / І. Павлуша // Бібл. вісн. – 2000. – № 2. – С. 16–19.

81. Пасмор Н.П. Библиотека и читатель: взаимодействие в электронной среде / Н.П. Пасмор // Новый Коллегиум. – 2004. – № 4. – С. 28–30.

82. Пасмор Н.П. Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів юридичних вищих навчальних закладів / Н.П. Пасмор // Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті: Матеріали наук. конф. (Харків, 25–26 груд. 2002 р.). – Х., 2003. – С. 37–39.

83. Пасмор Н.П. Головні функції вузівських бібліотек юридичного профілю та їх реалізація в сучасних умовах / Н.П. Пасмор // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – 2001. – Вип. 8. – С. 114–121.

84. Пасмор Н.П. Документно-інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу / Н.П. Пасмор // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 11. – С. 27–28.

85. Пасмор Н.П. Модель бібліотечно-інформаційного забезпечення СРС / Н.П. Пасмор // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – 2003. – Вип. 11. – С. 138–144.

86. Пасмор Н.П. Можливості підвищення якості індексування документів в автоматизованих бібліотечних системах / Н.П. Пасмор // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 9. – С. 130–141.

87. Пасмор Н.П. Питання формування та використання бібліотечного фонду / Н.П. Пасмор // Проблеми вищої юридичної освіти України: Тез. доп. та наук. повідомл. наук.-метод. конф. (Харків, 18–10 груд. 2001 р.). – Х., 2002. – С. 196–198.

88. Пасмор Н.П. Про бібліотечне забезпечення юридичної освіти у регіоні / Н.П. Пасмор // Економічне, політико-правове і духовне життя в Україні та розвиток особистості: Матеріали наук. конф. за підсумками викон. комплекс. цільової прогн. (Харків, 12–13 квіт. 2001 р.). – Х., 2003. – С. 149–152.

89. Пасмор Н.П. Роль і функції бібліотечного веб-сайта в інформаційному забезпеченні самостійної роботи студентів / Н.П. Пасмор // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 10. – С.80–84.

90. Пасмор Н.П. Самостійна робота студентів як об'єкт бібліотечно-інформаційного забезпечення / Н.П. Пасмор // Новий Колегіум. – 2004. – № 1/2. – С. 33–38.

91. Пасмор Н.П. Трансформація функцій вузівської бібліотеки юридичного профілю за умов інформатизації освіти / Н.П. Пасмор // Новий Колегіум. – 2002. – № 4/5. – С. 21–25.

92. Педагогика: Учеб. пособие / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Роспедагентство, 1995. – 308 с.

93. Пилипченко О.И. Библиотеки Украины на службе информационному обществу / О.И. Пилипченко // Вестн. БАЕ. – 2002. – № 3. – С. 38–40.

94. Пилко И.С. Библиотека как система: технологический подход: Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / И.С. Пилко. – М., 2001. – 44 с.

95. Пичушкина Т.М. Формирование оптимальной модели учебного фонда библиотеки вуза в современных условиях / Т.М. Пичушкина // Библиотечное дело – 2000: проблемы формирования открытого информационного общества: Тез. докл. междунар. науч. конф. (Москва, 25 – 26 апр. 2001 г.). – М., 2000. – Ч. 1. – С. 172–173.

96. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Затв. наказом М-ва освіти України від 02.06.1993 р. № 161. – К., 1993. – 25 с.

97. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах у 2002/2003 навчальному році: Лист М-ва освіти і науки України від 17.06.2002 р. № 1/9-304 / Вища шк. – 2001. – С. 119–125.

98. Попков В.А. Дидактика высшей школы: Учеб. пособие для студ. вузов / В.А. Попков, А.В. Коржуев. – М.: Академия, 2001. – 136 с.

99. Почуєва В.В. Роль самостійної роботи в професійній підготовці фахівців у системі вищої освіти США / В.В.Почуєва // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип.27. – Х., 2004. – С.406-411.

100. Прежде Л.Н. Инновационные аспекты организации учебного процесса / Л.Н. Прежде // Проблемы вищої юридичної освіти України: Тез. доп. та наук. повідомл. наук.-метод. конф. (Харків, 18–10 груд. 2001 р.). – Х., 2002. – С. 73–75.

101. Примірне положення про бібліотеку вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації: Затв. Наказом М-ва освіти і науки України від 06.08.2004 р. № 641 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>

102. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984–III // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.

103. Про стан впровадження нових інформаційних технологій для науково-методичного забезпечення самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів: Рішення колегії М-ва освіти і науки України від 28.01.2002 р. №11/4-18 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 2. – С. 6–14.

104. Програма “Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України” // Бібл. планета. – 2002. – № 2. – С. 5–13.

105. Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр.: Затв. постановою Каб. Міністрів України від 15.09.1999 р. № 1716 // Бібл. вісн. – 1999. – № 6. – С. 5–10.

106. Прокошева Т. Використання нових технологій – зростання іміджу сучасної бібліотеки / Т. Прокошева // Бібл. форум України. – 2005. – № 2. – С. 38–43.

107. Прокошева Т.Н. Развитие библиотечно-информационной сферы: политика Министерства культуры и искусств Украины / Т.Н. Прокошева // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2002. – № 3. – С. 32–38.

108. Рогова П. Спеціальне призначення: функції освітянських бібліотек України / П. Рогова // Бібл. планета. – 2001. – № 1. – С. 26–28.

109. Савіна З. Електронні інформаційні ресурси бібліотек України: за результатами дослідження / З. Савіна, Л. Любаренко // Бібл. планета. – 2002. – № 2. – С. 20–22.

110. Савченко С.В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства / С.В. Савченко; Луган. гос. пед. ун-т им. Тараса

Шевченко. Науч.-исслед. центр “Высш. образование региона”. – Луганск: Альма матер, 2003. – 406 с.

111. Селиверстова К.Т. О функциях библиотек / Е.Т. Селиверстова // Библиотека. – 1992. – № 1. – С. 27–29.

112. Селиверстова К.Т. Функции библиотек в условиях минливой структуры современного общества / К.Т. Селиверстова // Современный читатель и библиотека: Тез. доп. та повідомл. респ. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 24–27 верес. 1990 р.). – К., 1990. – С. 7–8.

113. Семенов А. Кооперация – основа распространения дистанционного обучения / А. Семенов // Библиотека. – 1999. – № 9. – С. 32.

114. Скворцов В.В. Библиотечная теория и практика начала XX века / В.В. Скворцов // Библиотечное дело – 2001: Российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве: Тез. докл. Шестой междунар. конф. (Москва, 26–27 апр. 2001 г.). – М., 2001. – Ч. 1. – С. 37–38.

115. Скворцов В.В. Коренной вопрос реструктуризации библиотечной теории и практики / В.В. Скворцов // Развитие библиотечной теории и практики на современном этапе: Межвуз. сб. науч. тр. – М., 1989. – С. 5–19.

116. Слободяник М. Электронный фонд библиотеки ВНЗ: постановка проблемы / М.С. Слободяник // Освіта України. – 2004. – 8 черв. (№ 44/45). – С. 10.

117. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій: Моногр. / М.С. Слободяник. – К.: Ред. журн. “Бібл. вісн.”, 1995. – 225 с.

118. Слободяник М.С. Развитие библиотечной науки в Украине / М.С. Слободяник // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2002. – № 4. – С. 44–48.

119. Соколов А.В. Социальные функции библиотечной и библиографической деятельности / А.В. Соколов // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1984. – № 6. – С. 19–27.

120. Соколов А.В. Сущность и функции библиотеки / А.В. Соколов // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1987. – № 1. – С. 43–45.

121. Солов'яненко Д. Концепція онлайн-бібліотечного сервісу / Д. Солов'яненко // Бібл. вісн. – 2003. – № 1. – С. 18–29.

122. Соляник А.А. Документні потоки і масиви: Навч. посіб. / А.А. Соляник; Харк. держ. акад. культури. – Х.: ХДАК, 2000. – С. 25–28.

123. Соляник А.А. Сучасні тенденції розвитку документних ресурсів бібліотек розвинених країн / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – 2001. – Вип. 8. – С. 89–96.

124. Сотникова Е.Д. Самостоятельная работа как фактор развития современного дистанционного обучения / Е.Д. Сотникова // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2004. – № 1. – С. 56–65.

125. Сошинська Я. Правові аспекти бібліотечно-інформаційної діяльності в електронному середовищі / Я. Сошинська // Бібл. планета. – 2003. – № 2. – С. 7–10.

126. Степанов В. Библиографический поиск в Интернет / В. Степанов // Библиография. – 1998. – № 1. – С. 5–10.

127. Степанов В.К. Библиотеки в качестве гарантов доступа к информации в цифровую эпоху / В.К. Степанов // Информационная свобода и информационная безопасность: Материалы междунар. науч. конф., Краснодар, 30–31 окт. 2001 р. – Краснодар, 2001. – 432 с.

128. Столяров Ю.Н. Библиотека: структурно-функциональный подход / Ю.Н. Столяров. – М.: Книга, 1981. – 225 с.

129. Столяров Ю.Н. Документный ресурс: Учеб. пособие для студентов вузов / Ю.Н. Столяров. – М.: Либерея, 2001. – 152 с.

130. Столяров Ю.Н. Документу альтернативы нет / Ю.Н. Столяров // Науч. и техн. б-ки. – 2002. – № 3. – С. 41–47.

131. Столяров Ю.Н. Закон документного оснащения социальных коммуникаций / Ю.Н. Столяров // Библиотековедение. – 2002. – № 6. – С. 22–27.

132. Столяров Ю.Н. Место библиотековедения в системе наук наконец-то установлено / Ю.Н. Столяров // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. Девятой междунар. конф. “Крым-2000” (Судак, 8–16 июля 2002 р.). – М., 2002. – Т. 2. – С. 729–730.

133. Столяров Ю.Н. Структурно-функциональный анализ библиотеки как системы – теоретико-методологическая основа повышения эффективности и качества библиотечного обслуживания: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 05.25.03 / Ю.Н. Столяров; Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина. – М., 1982. – 29 с.

134. Столяров Ю.Н. Что такое библиотека? (о ее сущности и исходных функциях) / Ю.Н. Столяров // Библиотековедение. – 1999. – № 7/12. – С. 21–23.

135. Стратегія інтеграції України до Європейського

Союзу: Затв. Указом Президента України від 11.06.1998 р. // Юрид. вестн. – 1998. – № 4. – С. 48–53.

136. Тараканов К.В. Системный анализ библиотечных процессов: Учеб. пособие / К.В. Тараканов; Моск. гос. ин-т культуры. – М.: МГИК, 1991. – 88 с.

137. Терешин В.И. Библиотека – педагогическая система / В.И. Терешин // Библиотекосведение. – 1998. – № 5. – С. 49–54.

138. Тюлина Н.И. Информационная функция библиотеки / Н.И. Тюлина // Библиотекосведение. – 1993. – № 1. – С. 3–11.

139. Утли Р. Когнитивная и социальная институционализация научных специальностей и областей исследования / Р. Утли // Научная деятельность: структуры и институты. – М., 1980. – С. 218–256.

140. Филиппова Л.Я. Автоматизированные библиографические базы данных: познавательский подход / Л.Я. Филиппова. – К.: Интеграл Кин, 1998. – 191 с.

141. Фирсов В.Р. Сушностные функции библиотечной деятельности. Культурологический подход / В.Р. Фирсов // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1985. – № 5. – С. 15–20.

142. Філіпова Л.Я. Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 07.00.08 / Л.Я. Філіпова. – Х., 1999. – 34 с.

143. Філіпова Л.Я. Питання створення змісту бібліотечних Web-сайтів в Інтернеті / Л.Я. Філіпова // Бібл. планета. – 2001. – № 8. – С. 3–7.

144. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. для студ. вузів освіти / М.М. Фіцула. – К.: Академія, 2002. – 528 с.

145. Функція // Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К., 1977. – С. 727.

146. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учеб. для вузов / А.В. Хуторской. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с. – (Учеб. нового века).

147. Цветкова В. Информационная составляющая в деятельности библиотек / В. Цветкова, Т. Полунина // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. Девятой междунар. конф. “Крым-2000” (Судак, 8–16 июля 2002 г.). – М., 2002. – Т. 2. – С. 731–732.

148. Чачко А. Роль бібліотеки у вихованні громадянської

свідомості молоді та формуванні громадянської культури суспільства / А. Чачко, С. Чачко // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 7. – С. 10–11.

149. Чачко А.С. Базовые ценности и трансформация современной библиотеки / А.С. Чачко // Библиотекосведение. – 2000. – № 4. – С. 26–30.

150. Чачко А.С. Библиотекарь – актуальная профессия информационного общества / А.С. Чачко // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2003. – № 1. – С. 70–74.

151. Чернышенко С.А. Методика організації самостійної роботи студентів у вивченні курсу історії держави і права України / С.А. Чернышенко // Проблеми вищої юридичної освіти: Тез. доп. та наук. повідомл. наук.-метод. конф. (Харків, 21 квіт. 2000 р.). – Х., 2000. – С. 34–36.

152. Шевченко І.О. Сучасні освітні технології у системі підвищення кваліфікації бібліотекарів / І.О. Шевченко // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. конф. – Судак, 2001. – Т.1. – С. 436–439.

153. Шейко В. Від техногенної цивілізації до інформаційної: виробництво та використання послуг і знань / В. Шейко // Вісн. Кн. палати. – 2000. – № 4. – С. 21–23.

154. Шемакин Ю.И. Тезаурус в автоматизированных системах управления и обработки информации / Ю.И. Шемакин. – М.: Воениздат, 1974. – 192 с.

155. Шостко О.Ю. Використання активних методів навчання при підготовці майбутніх юристів / О.Ю. Шостко, Л.В. Соловйова // Проблеми вищої юридичної освіти: Тез. доп. та наук. повідомл. наук.-метод. конф. (Харків, 18–19 груд. 2001 р.). – Х., 2002. – С. 104–106.

156. Шрайберг Я.Л. Основные положения и принципы разработки автоматизированных информационных систем и сетей. Главные тенденции окружения. Основные положения и предпосылки, базовые принципы: Учеб.-практ. пособие / Я.Л. Шрайберг. – 2 изд., испр. и доп. – М.: Либерия, 2001. – 244 с.

157. Harald J. Informations technologien in Bibliotheken / J. Harald. – Munhen; Wien: Oldenbourg, 2001. – 132 s.

158. L'Etat de L'Ecole. 30 indicateus sur sneteme educatif. 1999. – Paris: Vanve, 1999. – 76 p.

159. Libecon 2000: Aresearch study info intern. Libr econ

[Electronic resource]. – 2002. – Mode access: <http://www.lebecon2000.org>.

160. Okon W. Słownik pedagogiczny / W. Okon. – Warszawa: PWN, 1992. – Wyd. 5. – 246 c.

161. Southworth J.H. Three Decades of Distance Learning: Enrichment at the University of Hawai'i / J.H. Southworth, G. Knezek, J. Flanigan // Educational Perspectives: (Journal of the College of Educational). – 2003. – Vol. 35, № 2. – P. 3–8.

162. Stonier T. Towards a new theory of information / T. Stonier // J. of Inform. Science. – 1991. – Vol. 17, № 5. – P. 257–263.

163. Telematic for libraries [Electronic resource] / Europ. Commiss. – Computer data. – Brussel; Luxembourg, 1998. – 1 CD-ROM.

Список скорочень

- АБІС – автоматизована бібліотечно-інформаційна система
АБК – автоматизований бібліотечний комплекс
АО – аналітичний опис
АІПТ – автоматизований інформаційно-пошуковий тезаурус
АПП – алфавітно-предметний показчик
АРМ – автоматизоване робоче місце
ББК – бібліотечно-бібліографічна класифікація
БЗ – бібліографічний запис
БІЗСРС – бібліотечно-інформаційне забезпечення
самостійної роботи студентів
БО – бібліографічний опис
БФ – бібліотечний фонд
ВДБО – відділ довідково-бібліографічного обслуговування
ВЗД – відділ зберігання документів
ВКФ – відділ комплектування фондів
ВНЗ – вищий навчальний заклад
ВНО – відділ наукової обробки (документів)
ВОК – відділ обслуговування користувачів
ВРКР – відділ рідкісних книг і рукописів
ВСІТ – відділ сучасних інформаційних технологій
ДБА – довідково-бібліографічний апарат
ДПА – довідково-пошуковий апарат
ЕД – електронний документ
ЕДД – електронна доставка документів
ЕК – електронний каталог
ІД – інформаційний документ
ІКВ – інформаційно-кодифікаційний відділ
ІПМ – інформаційно-пошукова мова
ІПС – інформаційно-пошукова система
ІС – інформаційна система
ІСКІД – індексування документів для електронного каталогу
МБА – міжбібліотечний абонемент
ПОД – пошуковий образ документа
ПТО – предметно-тематична область
СК – систематичний каталог
СКД – соціально-комунікативна діяльність
СРС – самостійної роботи студента
УДК – універсальна десяткова класифікація
ФЕВ – фонд електронних видань

Наукове видання

Пасмор Надія Петрівна

**БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

Монографія

Редактор *Вдовиченко В.М.*
Коректор *Кліменчук Є.В.*
Комп'ютерна верстка *Петриченко В.В.*
Дизайн обкладинки *Сидоренко М.О.*

Підписано до друку 10.07.2005. Формат 84×108/32.
Папір офсетний. Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 5,22. Ум. друк.
арк. 4,56. Наклад 1000 пр.
Зам. № .